dönemeç

aylık edebiyat dergisi

MAYIS 1981 40 LİRA SAYI 46

Gündem :
YAZKO OLAYI

İbrahim Armağan
YAZIN VE SANAT ÜSTÜNE

Hüseyin Yurttaş
ELEŞTİRMEYEN ELEŞTİRMEN!

Alaın
EDEBİYAT ÜSTÜNE SÖYLEŞİLER

İ. Güven Kaya
EROTİZM ÇIKMAZI

Ramis Dara
«YAZIN (VE YAZI'NIN) EN SONU»NDA «BİR KUCAK GÜNIŞINI»

Şiir

MEHMET MÜMTAZ TUZCU - MAKSUT DOĞAN
HASİBE AYTEN - MEHMET BARIŞ - ERGÜL ÇETİN
İ. YILMAZ DALKILIÇ - EROL GÜLTER
AYHAN GÜLSOY - NURULLAH CAN

Öykü

MUZAFFER İZGÜ

HİDAYET KARAKUŞ'LA KONUŞMA

Sanat Çevresinden - Çengel

GÜVEN ÖRNEĞİ

Geçen ay, Dönemeç'in güç duruma düşmesi sonucu başlattığımız abone kampanyası, yazar ve okur dostlarımızca ilgi gördü ve desteklendi. Böylelikle hızlı bir abone akışı başlarken ve ekonomik açmazdan kurtulma yolunda büyük bir destek sağlanırken, bizi onurlandıran bir güven örneği de verilmiş oldu. Bu nedenle, emeği geçen (ve geçecek olan) herkese teşekkür ederiz. Ne var ki, derginin uzun süre yaşamasını garanti edecek birikimi henüz sağlayamadığımızı da belirtmek isteriz. Dostlarımızın öneri ve uyarılarına da uyarak derginin yayınını sürdürürken, **abone kampanyasının aynı hızla sürdürülmesi** ve gelecekte de hem yeni aboneler bulmada, hem eski abonelerin aboneliklerini yenilemede dikkatli ve sürekli bir çaba harcanması gerektiği sonucuna vardık.

Dönemeç'i yaşatacağız. Gelen mektuplar, hattâ telgraflar nice özverili dostumuzun bu yolda çaba harcadıklarını ve soruna coşkuyla sahip çıktıklarını gösteriyor. Bize de, sanki yeni başlıyormuş gibi heyecanla yolumuza devam etmek kalıyor.

YAZI KURULU

dönemeç **aylık edebiyat dergisi** — Yıl: 4 Sayı: 46 Mayıs 1981
Sahibi : Hatice Yurttaş, Sorumlu Yönetmeni : Halil İbrahim TUFAN,

Yönetim Yeri: 865 Sok. No. 17/203 Merkez İş Hanı Kemeraltı - İZMİR Tel: 146776 - 254558, Abone ve Yazışma: H. Yurttaş P.K. 41 Konak-İZMİR, Banka Hesap No: T. İş Bankası Kemeraltı Şb. 839, Sayısı 40 Lira, Yıllık abone 400 Lira, Dış ülkeler için: 1.000 Lira. Dağıtım: GEDA/İzmir, Toplum Kitabevi/Ankara.
Ankara.

Kurucuları (1976) : A. Rıza Ertan, Hüseyin Yurttaş, M. Kadri Sümer, Ahmet Günbaş

Dizgi ve Baskı : KARINCA Matbaacılık Tel : 13 53 90 - İZMİR

YAZKO OLAYI

E. Sevinçli — Bugün yazınımızda Yazko Olayı ile karşı karşıyayız. Yazarlarımız ilk kez diyebileceğimiz bir birlikteliği yarattılar. Yazarların üye oldukları ve bugün üyelik durumu dondurulan bir kooperatif ortaklığı ilişkisi, İmece, Tayko deneylerinden sonra olumlu bir adım. Özellikle yazarın emeğinin değerlendirilmesi açısından övgüyle karşılanacak bir olgu. Ancak yazarları üye alan kooperatifin üye katılımını dondurması ya da ödül koşuluna bağlaması kendi içinde bir çelişkiyi saklıyor...

H. Karakuş — Yazko, Efdal'in de söylediği gibi olumlu bir adım. Öncelikle yazarları sermayeye karşı koruduğu, yazarların kendi kendilerine yetebileceklerini göstermesi açısından, ürün verme yönünden daha özgün bir atılım. Ama kendi içinde çelişkilerini de saklamıyor değil... Bir yılı aşkın süredir hızlı bir yayın politikası sonucu kitaplar çıkartıldı, ayrı ayrı diziler oluşturuldu, kooperatifin yayın organı olan bir dergi de yayınlanıyor.. Bu edebiyatımıza, yayın dünyamıza bir canlılığı getirdi...

Bunlara karşın her üyenin en az bir kitabını bir yıl içinde basmayı kural olarak benimsemesi, yılda ortalama 80 kitap yayınlamak demektir ki Türkiye'mizde önemli bir kültür atılımı olmakla birlikte, bir açmazı da beraberinde getiriyor.. Bu açmaz bence nitelikli kitap yayınlama sorunu başta olmak üzere piyasada önceki baskıları bulunan kitapların da yeniden basımıyla Yazko'ya ekonomik yük olmak durumunu da içeriyor..

H. Yurttaş — Dediklerinize katılıyorum.. Gönlümüz bu güzel girişimin başarıyla sürmesini istiyor.. Ne var ki çok sayıda ikinci baskı kitabın yayınlanması, kooperatifin kuralları gereği üyesinin getirdiği kitabı basmak zorunda oluşu... (Bir seçici kurul var mı? Bu kurul yayın politikasını nasıl belirliyor? Yayın ilkelerinin geçerliliği nasıl? Şimdilik bunları aydınlık olarak bilemiyoruz...) Okurun ya bildik yeni kapaklı kitaplarla karşılaşmasına ya da sıradan diye niteleyeceğimiz yayınların Yazko'ya yarın çok yönlü yük olacağına inanıyorum. Üstelik Yazko, kitaplarının arkasında «bu kitap basılı fiyatının üzerinde satılamaz» demektedir. Okur için bu iyi bir uyarıdır.. Bazı açıkgözlerin hünerlerini ve kazançlarını da engelleyecektir.. Ancak, bugün satılmayan kitaplar serbest piyasa koşulların n zorlamasıyla gelecekte bir kazancı değil, zararı getirecektir. Satış açısından Yazko'nun titiz bir yayın politikası izlemesi, bir gereklilikt:r inancındayım..

E. Sevinçli — Konuşmalardan yayın politikasında birleştiğimiz görülüyor.. Biraz da Yazko'nun ödüllerine değinelim. Dikkat edersek son iki yıl içinde edebiyat-sanat ödüllerinde bir çoğalma göze çarpıyor. Aslında bu, toplumsal yapımızdaki çok yönlü değişimin de bir belirtisi.. Anısını yaşatmak istediğimiz yazarlar adına konan ödüllerin yanısıra TDK, Yeditepe vb. gelenekselleşmiş ödüllerin yanında Yazko ödülleri de hem özendirici, hem de yazarı parasal yönden destekleyen bir politikayı beraberinde getiriyor.. Bu politika yazınımıza, sanatımıza yeni adlar ve yeni çalışmalar getirirken sakıncalı yönleri de içeriyor...

H. Yurttaş — Yalnızca bu yolla üye almak yanlıştır.. Belki bir zorunluluk gereği üye kaydı dondurulmuştur. Ancak Yazko'ya yararlı olabilecek yazarlarımızın da üyeliğe alınması yararlı olurdu.. İlkeler yeniden gözden geçirilmeli...

E. Sevinçli — Bir geri dönüş yapacağım... Yazko üyeliğiyle bütünlenen bir durum var burada,. Her üyenin hemen bir yıl içinde en az bir kitabını basma yükümlülüğünü üstlenmesi, görüşümce bir tıkanıklığı ve ilkesizliği getiriyor.. Çünkü, her katılan ortağın kitabını bir yıl içinde basmaya kalktığında yayınlanan kitaplar çoğalacaktır... Bu işin bir de pazarlama yönü var...

H. Yurttaş — Bu doğru.. Yalnız ilk üye alımında aynı titizlik gösterilemediğine göre «sona kalan dona kalmış» mı oluyor? Üyelik ile kitap basımı arasındaki bağ güçlü bir ilkeye oturmamış bir görünüş içinde..

Ödülleri değerlendirirken göze çarpan ilginç yönler de var.. Bu yılki Yazko ödülleri bazı dallarda verilmedi. Bu da ödülle üyelik yolunun özlenildiği kadar gerçekçi bir yaklaşım olmadığını gösteriyor.

H. Karakuş — Genelde edebiyat ödülleri iyiyi amaçlamış olmakla birlikte her zaman istenen sonucu vermez. Yazko ödülleri de bence istenileni getirmedi. Öncelikle geçen yılki katılma koşulları ağırdı. Sözgelimi romanda 9 örnek çoğaltmak başlı başına bir sorun. Bunun ayrımına varılıp bu yıl 5 örnek istenmesi güzel birşey.

E. Sevinçli — Hem her ödül alan kitabın seslendiği kitleyi düşünmek de Yazko ödüllerinin işlevi açısından gerekli...

H. Yurttaş — Bu sanırım ödül alan kitapların değerlendirilmesine dek gidecek. Bu konuya girmeyelim. Şimdi de Yazko'nun çıkardığı Yazko Edebiyat Dergisi'ne yönelelim.

H. Karakuş — Yazko'dan böyle bir dergi umuluyordu zaten. Başlangıçta oldukça da ilgi çekti. Şimdilerde de ilgiyle izleniyor. Ama bence dergide çalakalem yazılmış, şişirme denilecek yazılara da rastlanıyor. Dahası eleştiri adına yapılan kitap tanıtmaları bunlardan... Bu durum herşeye yetme isteğinin iyiniyetli sonucu Fakat olumsuz.. İyiniyet herşeye yetmiyor, dergiye de pek bir şey katmıyor..

E. Sevinçli — Derginin ilk sayısında Memet Fuat, edebiyat dergisinde edebiyatın yerinin olacağını belirlerken özellikle ülkemizde sanat dallarında uzmanlaşmanın dergilerinin varolduğundan sözederek yazıların konu içeriklerinin derginin ilkelerine uygunluğunun da araştırılacağını açıklıyordu. Tamı tamına böyle değil.. Buna yakın bir açıklamaydı. Hidayet, senin vurguladığın aksaklık aklıma kitap tanıtma, eleştiri dergilerini getiriyor. Bu bir yerde Yazko'nun kitaplarının satışını da sağlamak için yaptığı bir uygulama olarak görünüyorsa da Yazko bir kitaplar dergisi çıkartamaz mı? Ya da bu konuda daha derli toplu tanıtmaları yayınlayamaz mı diyorum. Dergide bu yazılar çalakalem özellikleriyle boşuna yer kaplıyor... Kağıt tüketimi......

H. Yurttaş — Üstelik beş on satırlık bu yazılarda kitaptan sözedileceği yerde gereksiz polemiklere yol açacak görüşlere rastlıyoruz... Bilindiği gibi bunlar kapsamlı yazıların konusu...

H. Karakuş — Benim hoşuma giden edebiyatın sorunlarına eğilen yazılara yer verirlerken dergide yeni yazanları da başta kısa kısa tanıtmaları oluyor. Hoşuma gitmeyen bir başka yönü de belirteyim; açtıkları **Bir Düğün Gecesi** roma-

nıyla ilgili tartışmada biraz kaçak güreşmeleri oldu... Daha açık bir tavrı koyabilirlerdi gibime geliyor..

E. Sevinçli — Dergi sorumluları, bu tartışmayı, yüklendikleri sorumluluk içinde kendi değerlendirmelerini de belirleyecek biçimde sergilemelidir. Kısa değiniler yeterli olmadığı gibi bulanık kalıyor.

H. Yurttaş — Ben buna katılmıyorum. Açılan tartışmalarda derginin yansız kalması (hele kooperatif dergisi olduğuna göre) şarttır. Aslında görüşlerini belirttikleri o kısa açıklamalara da gerek yok.. Asıl tartışanların yazdıklarının ağırlığı önemli...

E. Sevinçli — Hüseyin, senin bu dediklerinin daha çok **Bir Düğün Gecesi** ile ilgili tartışmaya bağlı görünüyor bence... Çünkü... A. Ağaoğlu - B. Günel tartışmasının bilebildiğimizce öncesi var... Bu tartışma bugün biraz da kişisel sürtüşmelerin getirdiği polemik hava içinde... geçmişin hesaplaşmasına dönüşüyor.. Derginin açıklama yapmaması belki ilke açısından güzel bir şey... Ancak, B. Günel'in yazısının başında yer alan açıklama derginin istemeye istemeye de olsa bu tartışmaya girdiğini gösteriyor. Bu nedenle dergi adına bir açıklama gerekecek...

H. Karakuş — Konuyu özelleştirmeye başladık... Bu ayrı bir değerlendirmeyi gerektiriyor...

H. Yurttaş — Aslında özelleştiren biz değiliz. Orda tartışanlar... Herkes birbirinin **«cemâzi-yel-evvelini»** karıştırıyor.. Demek istediğim de zaten bu...

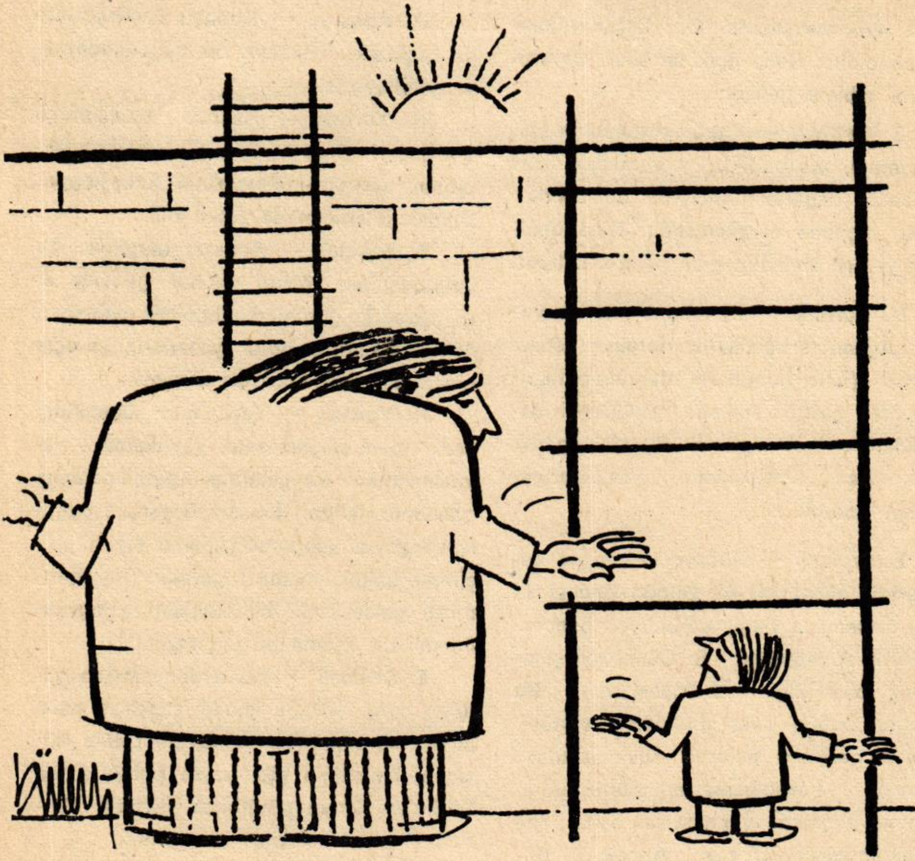
E. Sevinçli — Sanırım derginin bu belirlediğimiz yönleri dışında genelde ilgi topladığı görüşünde hepimiz birleşiyoruz. Sayfalarının bütün yazarlarımıza açık oluşu da sevindirici bir durum...

H. Yurttaş — Yazko'nun üyelerinin sen - ben çekişmesine, yayınlama - yayınlamama kavgalarına girmemelerini gönlümüz istiyor. İlk kez başarıyla uygulanan yayın kooperatifçiliğinin hiç bir biçimde baltalanmaması gerekir. Yazarlarımızın gelecekteki birliktelikleri açısından önemli bir aşama bu uygulama...

E. Sevinçli — Yayın dünyamızda görülen dergi bolluğu içinde Yazko'ya daha büyük sorumluluklar düşüyor. Yalnız Hüseyin, belirttiğin gibi yayın politikasında Yazko'yu ileriye götürecek ilkelerin bozulmaması da özlenen bir durum.

H. Karakuş — İlkeler, birlikteliğin candamarı olduğuna göre...

H. Yurttaş — Yazko kadrosuna bugün, Yazko'yu ve dergisini yaşatmak düşüyor...

DAĞLAYAN

MEHMET MÜMTAZ TUZCU

Dağlayan bir çöldesin: ne bir ses ne bir kuyu!
Yalnız büyük uykuyu çağıran köhne rüzgâr
Cesetlerle oynaşan, eski iskeletlerle..
Kızgın kumlar üstünde, ağaçlıklardan uzak

Sen alçak tepelerin en yüksek yerindesin!
Çakıl gölgeleriyle, tozlarla oynayarak
Yüzükoyun kavrulup çürüdüğün boşlukta
Kuşlarda yanıp sönen güneşleri sayarak..

YAZIN VE SANAT ÜSTÜNE

İbrahim ARMAĞAN

«Sanatsız kalan bir ulusun yaşam damarlarından biri kopmuş demektir» (Atatürk)

«Bir sanat yapıtı ancak geleceğin titreşimlerini taşıyorsa değerlidir» (André Breton)

«Araştırılmamış, eleştirilmemiş bir yaşam, yaşanmaya değmez» (Socrates - Savunma)

Gerçekten de yazın ve sanat toplumsal yaşamın ayrılmaz bir ögesidir. Üst yapı kurumu olan kültürün içinde yer alan sanat ve yazın ürünleri, son çözümlemede üretim ilişkilerine, toplumsal / tarihsel koşullara bağlı olarak ortaya çıkar, gelişir ve değişirler. Ancak, bu üst yapı ögeleri belli bir düzeyde de olsa, alt yapıyı etkiler, yönlendirir. Başka bir deyişle, sanat ve yazın etkinlikleri toplumsal yaşam koşullarını yansıtır, yorumlar, eleştirir ve aynı zamanda da değiştirmeye çalışır.

Yazın ve sanat konusunda bütün düşünürlerin aynı görüşte olmadıkları bir gerçektir. Bu görüş farklılıkları temelde felsefi tutum alışlardan ve ideolojik yaklaşımlardan kaynaklanmaktadır. Çoğu kez idealist felsefeyi benimseyen ya da kapitalist ideoloji açısından soruna yaklaşanların sanat ve yazını bireysel açıdan ele aldıklarını, tersine diyalektik felsefeyi benimseyenlerin de sanat ve yazına toplumcu açıdan yaklaştıklarını görmekteyiz. Bu felsefi yaklaşımlara bağlı olarak sanat ve yazına farklı işlevler yüklenmiş ve insanların yazın ve sanat karşısındaki tutumları farklı olmuştur.

İnsanoğlu yaşamını «daha iyi bir biçimde» sürdürmek ve gereksinimlerini «en iyi biçimde» gidermek amacıyla çeşitli etkinlikler içine girmiştir. Toplumlar da böyle gereksinmeden doğmuştur.

Örneğin Epikür'e göre toplum, gereksinimlerini gidermek amacıyla bir araya gelen insanların oluşturduğu bir kurumdur. İnsanoğlu, toplumsal yaşam süreci boyunca gereksinimlerini karşılamaya çalışırken, bir çok güçlükler ve sınırlamalarla karşılaşır; yaşama zevk ve arzusu onu bir takım zahmetlere katlanmaya iter. Ancak Locke'da olduğu gibi «zevkin, zevksiz yoldan araştırılması» amaç olmasa bile, insanlar bir zevk, bir ülkü uğruna, çoğu kez, zahmete katlanmaktan, özveride bulunmaktan da çekinmezler, çekinmemişlerdir.

Belki de gereksinmeler giderilirken duyulan haz, zahmetle birlikte düşünüldüğünde bir anlam kazanır. Tıpkı ölüm olmadan yaşamın bir anlam taşıyıp taşımadığı sorunsalında olduğu gibi... **İşte, en yüce anlamıyla sanat, insan yaşamını anlamlı kılan bir etkinlik olmak nedeniyle toplumsal bir işlev yüklenmiş görünmektedir. Sanat, insanoğlu'nun yaşamdan zevk almasını sağlayan, yaşamı değerlendirmesini öğreten, us ve duygusu birleştirerek insanoğlunu mekanik katılıklardan uzaklaştıran bir olgudur.** Sana-

tın anlamı çok farklı biçimlerde yorumlanmıştır.

Schopenhauer'ın taraftarı olduğu bireyci görüşe göre, insanoğlu, yaşamı anlamlı kılma ve yaşamdan zevk alma uğruna toplumun koyduğu kurallara ve yönetimin buyruklarına başkaldırmaktan çekinmemektedir. Toplumsal baskı, bireysel özgürlükleri kısıtladığı oranda, insanoğlunu toplumdan uzaklaşmaya, bireyselleştirmeye yönelir. Burada sorun toplumsal yaşam kuralları ile bireysel özgürlükler arasında bir denge kurma sorunudur. Bu dengenin kurulmasında sanatın önemli bir rol oynadığı söylenebilir. Yoksa, Schopenhauer'in ileri sürdüğü gibi sanat toplumdan bir kaçış aracı değil, tam tersine bir toplumsallaşma aracıdır.

Sanat ve yazında bireyci tutum, kimi insanlar için eşi bulunmaz bir sığınaktır. Max Stirner'in şu tümceleri aşırı bireyci görüşü açıkça özetlemektedir: «Bütün olmak istediklerime sahip olmak istiyorum. Başkaları da aynı şeyi olsun veya aynı şeye sahip olsun, bundan bana ne?» Acaba, toplumsal bağlam içinde, başkalarını hiç düşünmeden, kendini toplumdan soyutlayarak insanoğlu'nun istediği gibi olması ve istediklerine sahip olması olanaklı mıdır? Kuşkusuz XIX. yüzyılın köklü bireyciliğinin bir düş olduğu çabuk anlaşılmış ve böyle bir görüşün insanı yalnızlığa ve toplumun dışına iteceği kolayca görülmüştür. Köklü bireycilik çocukça, gerçek anlamı bulunmayan ve insanı toplumsal bir varlık olmaktan uzaklaştıran bir görüş olmaktan öteye gidemez ve de gidememiştir.

Toplumcu görüş ise, bireyciliğin aksine insanı toplumsal dizgenin bir ögesi olarak ele alır ve insanın ancak bu dizge içinde varlığını sürdürebileceğini, kişiliğini geliştirebileceğini ve yaşamına bir anlam verebileceğini savunur. İnsanın insan olması, yaşamı olabildiğince hoş ve mutlu kılması, toplumsal yaşama ayak uydurmasıyla olanaklıdır. **Yaşamdan zevk almak ve yaşamı anlamlı kılmak başlı başına bir sanattır.** Bu sanatı insanoğlu ancak toplumsal ortamda anlayabilir ve uygulayabilir. Çünkü, insanoğlu için toplum dışında bir özgürlük ve bağımsızlık söz konusu değildir. Toplum gerçek yaşam okuludur. Yaşamı anlamlı kılan etkinliklerden biri de sanatsal etkinliktir; sanat insana insan olmasını, toplumsal gerçekten uzaklaşmamasını öğretir. Yazın ve sanat ürünleri aynı zamanda yaşam koşullarının değişmesine de ışık tutar, yönlendirir.

Schopenhauer'e göre, «insan sanatı değerlendirir, sanattan zevk alırken, kendisini yaşama iten ve acıyla yoğurmaktan başka bir işe yaramayan o kör içgüdüden hiç olmazsa geçici olarak sayrılır.»

Nictzsche'nin ve Schopenhauer'in bireyci felsefeleri insanları yalnızlığa iten, toplumsal ilişkilerin önemini değersiz kılan, bencil bir felsefedir. Bireysel bağımsızlık üzerinde duran Schopenhauer, insanı her türlü tarihten ve toplumdan üstün tutar; toplum dışında bireysel bağımsızlık görüşünü savunur. Bu görüşün temelinde yatan düşünce ise, Dünya'nın Schopenhauer tarafından salt kötü bir düş olarak yorumlamasından kaynaklanmaktadır. Çünkü ona göre endüstri toplumu, üretim ve tüketim süreçleriyle insanı kendine bağımlı kılmakta, adeta bir tutsak durumuna düşürmektedir. Schopenhauer'in sanata önem vermesinin temel nedeni, onun sanat yoluyla insanın toplumdan ve toplumsal ilişkilerin baskısından uzaklaşacağı görüşüdür. Böylece

Schopenhauer'e göre, sanatı izlemek, ondan zevk almak, insanı içinde yaşadığı çağdan uzaklaştırır ve genellikle toplum ilişkilerinden hareketle insanın gerçek yaradılışından doğan, kendi kendinden tek başına hoşnut kalma yeteneğini doğrular.

Toplumu ve dünyayı bir düş, bir görüntü; bireyin yaşantısını bağımsız ve kendi kendine yeterli, yazın ve sanatı da toplumdan bir kaçış yolu olarak gören bu görüş bilime, toplumsal ve tarihsel gerçeklere ters düşen düşsel bir görüşten başka bir şey değildir.

Tarihin hangi dönemini ele alırsak alalım, sanatın anlamı hiçbir zaman bu olmamıştır. Sanat, her zaman toplumsal gereksinmelerden doğan, toplumsal işlevi olan ve insanların toplumsallaşmasına katkıda bulunan bir etkinlik olmuştur. Çağımızdaki tüm bilimsel ve teknolojik gelişmelere karşın, sanat değerinden hiçbir şey kaybetmemekte, gerekliliğini toplumsal yaşamın tüm düzeylerinde artan bir yoğunlukla duyurmaktadır. Belki insanlık tarihi boyunca değişen tek şey toplumsal yapıya bağlı olarak sanatın işlevlerinin değişmesi olmuştur. Sanatın ilkel toplumlardaki büyüsel işlevi bugün yerini ideolojik bir yorumlamaya terketmiş görünmektedir.

Toplumbilimsel açıdan sanat toplumsal bir olgudur. Sanat yapıtı insanlık tarihi boyunca, değişik biçimlerde ortaya çıksa bile daima toplumsal bir işlev yüklenmiştir. Ancak, her dönemde insanoğlu'nun sanat karşısındaki tutumu aynı olmamıştır. Toplumbilimsel açıdan, insanoğlu'nun sanat karşısında farklı tutumlar içinde bulunduğu söylenebilir. Ancak, bu tutumların toplumsal - tarihsel yapıdan bağımsız olmadıklarını ve kendi aralarında da ilişkili olduklarını hemen belirtmek gerekir.

Sanatçının kendisiyle içinde yaşadığı dönemin koşulları arasında diyalektik bir ilişki vardır. Bir dönemi belirleyen temel ögeler ise, daha çok o dönemin ekonomik - toplumsal koşulları ve tarihsel sürecidir. Özellikle sanat ve yazının gelişmesinde doğal ve toplumsal çevrenin etkisini unutmamak gerekir. Ancak, sanat ve yazının gelişmesini sadece doğal - çevresel koşullarla açıklamak da olanaksızdır. Çünkü doğal olanakları işleyecek zihinsel, özgürlükçü ve yaratıcı bir ortamın olması gerekir. Bu bağlamda yazın ve sanat ürünleri birer üst - yapı ürünleri olarak düşünce ve duygulara dayanırlar. Ancak bir sanat yapıtını ya da bir yazın ürününü değerlendirmek için sadece duygular yeterli değildir; onun oluştuğu toplumsal - tarihsel bağlama göre akılcı ve gerçekçi bir çözümlemesini yapmak gerekir. Gerçekçilik bir yaklaşım sorunudur; önce bir düşünce akımı, bir felsefî eğilimdir. Gerçekçi yazın - sanat ise, nesnelerin, toplumsal yaşam koşullarının, tam görünüşünü vermeye çalışarak geleceğe ışık tutar. Unutmamak gerekir ki sanat ve yazın yapıtının ne olduğunu düşünmeğe vakit kalmadan, çoğu kez, o bize yapacağı etkiyi yapmıştır. Bu nedenle sanat yapıtı dinamik olmalı, izleyiciyi heyecanlandırmalı ve düşündürmelidir, yani gerçekçi olmalıdır.

SÖYLEYİN

MAKSUT DOĞAN

Dudaklarım neyi mırıldanıyor
Şu kuş sürüsü de ne oluyor akşam akşam
Uzanıyorum karanlığın bir yanından
Ben kendi yalnızlığımda mıyım bilmiyorum.

Seni bilmem pek, görmüşlüğüm de yok
Uzak bir anı, ansızın düştü içime
Alıp ayrılıkları, çocuklukları
Hepten güneş içindeki evrenimize

Şimdi tut ki öyle bir koşup gidiyorum.
Gelip geçen olmuyor mu tam tutup sevecekken
Bir canım sıkılıyor anlatması uzun
Kim kimi tutuyor, kim kimi neresinden
İşte ben buyum, sen nesin diyemiyorum.

Kurtulmak; ne sözcük, kimbilir kaç dil eskitti
Kaç kaldırımdan geçti yalınayak
Üzgün yüzlerde durup durup gezindi
Ama söyleyin ben onu neden göremiyorum.

YUNUSCA

HASİBE AYTEN

Yol içinde yolcuyuz
Bizi sizden severiz

Bent yıkan seller gördük
Suyu çiyden severiz

Yarın acep bizde mi
Günü dünden severiz

Sevincimiz iğreti
Acı bizden söyleriz

ELEŞTİRMEYEN ELEŞTİRMEN!

HÜSEYİN YURTTAŞ

«Eleştirmen» dediğimiz kişi kimdir? Sanat yapıtı üstüne düşünce üreten, belli ölçüler içinde onu değerlendiren ve vardığı sonuçları yazıyla açıklayan kişidir.

Bizde bu tanıma girebilecek eleştirmen sayısı kaçtır? Üç, beş; bilemediniz on! Ama ortalıkta dolanıp duran birçok ad, eleştirmen olarak anılır. Herşeyden önce «eleştiri» türünün çerçevesi iyi çizilmemiştir çünkü. En geniş inceleme ve araştırmalardan üç beş satırlık tanıtmalara çok kişi «eleştiri» gözüyle bakar. Sonra da **tanıtman**'lar eleştirmen sayılır, incelemeci ve araştırmacılarınsa hakkı yenir, onlar da eleştirmen sayılır. Önce bu yanlışı gidermek gerek. Ancak, burada konumuz bu olmadığından, biz, eleştirmemeyi bir yöntem olarak seçen ve eleştirmen geçinen bazı «tür» leri sergileyeceğiz.

Hemen her dalda olduğu gibi, eleştiride de «rüşt ıspatı» nın kitapla kanıtlanacağına inanıyorum. Çünkü kitap, kesilen saçın önüne dökülmesi gibi net ve kesin sonuçlar elde etmek olanağı verir bize. Yıllarca onu bunu eleştiren kişinin kanıtlarının ve yargılarının doğruluğu, yönteminin geçerliliği yayınlayacağı kitapla ölçüme vurulabilir ancak. Yoksa, gazete ve dergi sayfalarında kalıp giden yazılar, zamanla unutulmak durumundadırlar. İler tutar düşünceler ileri sürebilenlerin, tuttukları yola, yönteme güvenenlerin, yargılarının zaman aşımına uğramadığı inancında olanların birçoğu yazılarını kitaplarda topladılar. Eleştiri türünün (tıpkı şiir gibi) az satılması, elbette birçok çalışmanın günışığına çıkmasını, çıkmışsa kitaplaşmasını engellediği de ortadadır. Yalnız, bu **piyasa**nın göbeğinde olup da dergi ve yayınevi yönetebilen, yani, önemli yerler edinmiş olan bazı eleştirmenlerin bir tek kitap bile çıkaramamış olmalarının tek nedeni, gerçekten ortaya dişe dokunur birşey koyamamaları, bu işin **işportasıyla** yetinmeleridir. Ne hikmetse, okuduğunuz günlük gazetenin sanat/edebiyat sayfasını öyleleri yönetir. Holding dergilerinden bazılarını öyleleri yönetir. Bazı yayınevlerinin listelerini oluşturmasında öyleleri söz sahibidir. Kambersiz düğün olmaz ya, birçok ödülde de seçici kurul üyeliğini de böyleleri üstlenmiştir. (Hatta rekor onlardadır...)

Bunu gören sizler şaşarsınız: Bu adamlar, hangi ölçütlerle hangi sarsılmaz yargılar koymuşlar ortaya ki, **otorite** olup çıkmışlardır? Bunu bir türlü anlayamazsınız. Ne olsa, Bâb-ı Âlî denen yerin uzağındasınızdır. Hoş, oranın içinde bile olsanız, aynı marifetleri göstermeniz için eleştirmenlik dışı yeteneklerinizin olması da gerekir ya, neyse... Evet, günlük gazetenizin sanat sayfasında, bir holding dergisinde, daha da ilginci önceleri Ümit Yaşar seçmesi şiirlerle okuyucu avına çıkmış bir gazetenin magazin ekinde, yıllıklarda ve üstüne üstlük televizyonda... her yerde öyleleri vardır. Ortaya bir ürün, bir yapıt koyamamış olmalarının acısını mı çıkarırlar? Düşünürsünüz: Kendi seçtikleri türde bile yapıt veremeyenler, öteki türlerde nasıl olur da **otorite** sayılırlar, yargıları geçerli olur?

Bunlara kızmak mı gerek, küçümsemek mi? Belki her ikisi de. Çünkü bun-

lar, gerçekten gelip geçecek olan zavallılardır. Saltanatları, ne denli görkemli olursa olsun, gündeliktir. Bu da onlara yeter. Velâkin, yine bu adamlardır ki, tuttukları köşebaşlarının olanaklarıyla istedikleri kitabı, sanatçıyı, yayınevini öne çıkartmakta ya da «tezgâh altı» edebilmektedirler. Yazdıkları sözde eleştirilerde diledikleri kitabı, yazarı, yayınevini göğe çıkarmak ya da yerin dibine batırmak ve yahut da gözden kaçırmak en iyi bildikleri şeyler arasındadır. Çünkü bunlar, işin esnaflığını yapmaktadırlar. Deyim yerindeyse, edebiyatın işportası onların elindedir... Geniş okur kitlesi de, elbette onların birer çığırtkan olduklarını bilmemektedir. Beş on satırlık tanıtma yazılarının bile okuru (satışı) etkilediği göz önüne alınınca da, bu parazitlerin, edebiyat dünyamıza yaptığı kötülüklerin boyutlarını kestirebilmek olanaksızlaşır. İşte, öncelikle bu kişilerin iplerini pazara çıkarmanın bu bit pazarı esnaf kafasıyla edebiyat pazarlamacılığında inanılmaz başarılar göstererek en önemli köşeleri tutanların torbalarını ellerine verip kendi mahallelerine göndermenin zamanıdır. Bunu da, önlerini kestikleri, güçlerini kavradıkça da alttan alıp yılıştıkları, ama satır aralarında çelme takmaya kalkıştıkları genç kuşak edebiyatçıları yapacaktır; yapmalıdır. Yoksa, bu acayip tür «ayrık otları» elinde kalmış edebiyat alanında nice sanatçılara, nice ürünlere çok yazık olacaktır...

Söz «köşebaşları»ndan açılmışken, edebiyatçı olup da günlük gazetelerde köşe kapmış olanlara da değinmek gerek. Bilindiği gibi, bu yazarlar da 'köşe'lerinde kimi zaman sanata, sanatçılara, dergilere, kitaplara değinen yazılar yazarlar. Ne ki, bu 'köşe'lerle ünlerini pekiştiren yazarlarımız, kendi dönencelerinin yıldızlarından başkasından söz açmaya yanaşmazlar çoğunlukla. Sözün kısası, arkadaşlarından ya da arkadaşlarının kitaplarından söz açarlar çoğu zaman. Kendi çevrelerinin sorunlarını sanat sorunu olarak okurlarına sunmaktan sakınmazlar. Dar dünyalarının ötesini göremeyecek kadar miyop olan bu kişiler de, ne yazık ki okuru etkilemede ötekilerden bile üstün bir yere sahiptirler. Ama bu yeri istedikleri gibi kullanmaktan da çekinmezler. Kendi dönencelerinin dışına çıktıkları zamansa, mutlaka bir bityeniği vardır işin içinde. Ya kuyruklarına basan olmuştur ya da **verilen bir selâmı almaktadırlar**... Bazan işin tadını o kadar kaçırırlar ki, sütun komşularını ya da patronlarının yayınladığı kitapları övmeye kadar vardırırlar işi. (Sanki o kitaplar o gazetenin sütunlarından süzülüp gelmemiş gibi...) Bunların, patronları değilsek, okurlarıyız. O bakımdan, kendilerine bu **'tezgâh'**larının hesabını sormamız kolaydır...

Bir de, eleştiriyor gibi görünüp karşılıklı sırt kaşıyanlar var. İyi edebiyat okuru bunları gözden kaçırmaz. Bakarsınız biri ötekini falan dergide öven bir yazı yayınlar. Öteki de bir başka dergide (hatta, bazan aynı dergide) borcunu öder. Eee, 'eşek eşeği ödünç kaçırmış' derler ya; doğru. Yalnız şu var ki, böylelerinin dediklerine pek kulak asan olmaz. Çünkü bunu yapanlar, kendi çığırtkanlıklarını kendileri yapmak zorunda kalabilecek kadar arka plandadırlar. Biribirlerini pazarlayıp ön plana çıkmaktır amaçları. Ön plana çıkmayı başardıkları takdirdeyse, bu yolda ötekilerden daha başarılı olabileceklerinin işareti sayılmalı bu gayretkeşlikleri... Böylelerini önce uyarmak gerek, yanlışlarını göstermek gerek. Eğer direnirlerse, o zaman da sergilemek! Çünkü bunlar, eleştirinin dışındaki türlerde kalem oynatanlardır. Onla-

ra oturup öykülerini, şiirlerini, romanlarını yazmaları gerektiğini söylemek; bu karşılıklı sırt kaşıma yazılarının hiçbir anlamı ve yararı olmayan pandomimalardan farkı olmadığını belirtmek, öncelikle sanata ve sanatçıya saygının bir gereğidir...

Eleştirmeden eleştiri yapanların bir başka cinsi de, okuduğu kitaplar için yalnızca övgüleri sıralamakla yetinenlerdir. Gönül almak mıdır, umut vermek midir, desteklemek midir, pohpohlamak mıdır, yandaş toplamak mıdır; bunlar, amacı bilinmez yararsız yazılardır. Ama zararsız olduklarını söylemek de olası değildir. Çünkü, sırf övgüden ibaret bu tür eleştiriler ve tanıtma yazıları, sanatçının ve sanatın o çok muhtaç olduğu değerlendirmeden yoksun bırakılması demektir. Bunlar, sanatçının eksiklerini görmesini engeller, onu köreltir. İyiyi, doğruyu, güzeli arayan sanatçıya; kötüyü, yanlışı, çirkini göstermemek kötülük değil de nedir? Bu eleştirmen (!) ya da tanıtman türünü «ne alırsan yüz lira!» diye «mal»ları ayrımsız pazarlayan işportacılara benzetmek fazla mı haksızlık olur?...

Bir de siyasal kanılarına göre eleştiri yazanlar var. Onlar da, kendi siyasal görüşünde olanları göklere çıkarırlarken, bunun dışındakileri ya kötüleme ya da görmezlikten gelme yolunu seçmektedirler. Bu anlayışın (daha doğrusu anlayışsızlığın) bir süre uzağında kalacağımız bir dönemde olduğumuz için yalnızca değinip geçmekle yetiniyoruz.

Bir tür eleştirmen de vardır ki, belli bir akımın ya da anlayışın savunuculuğunu yüklenmiştir. Öteki akım ve anlayışların sınırları içinde, ya da tümünün dışında kalan sanatçılarla ilgilenmez bile! İlgilendiği zaman da, yerip yerip yerin dibine batırmadan edemez. Bunların içinde yalnız kendi kliklerinin sanatçılarını ve onların ürünlerini övmek için ya da karşı oldukları sanatçıları ve kitaplarını yermek için bin dereden bin su getirip sayfalar boyu anlaşılmaz şeyler sıralamayı hüner edinenler çoğunluktadır. Bu işin içinde de yukarıda belirlediğim üzere bir siyaset yatar; ama, bunlar açık boyacı değildirler. Başka kılıflar uydururlar yaptıklarına, ayrı gerekçeler bulurlar... Yutanlar yutar; fakat onların da bulanık sudaki balıkçılar olduklarını sergileyenler çıkar...

Eleştiride yöntem, bu yazının konusu değil. Yol yordam, anlayış sorunu başka yazıların konusu. Hangi yöntemle olursa olsun, bir sanat yapıtını değerlendirmek isteyen gerçek eleştirmenlerin niyeti, amacı herşeyden önce gerçek bir eleştiri yazmaktır. Eleştiriye boşverip bu tür oyunlara girenler, tepede bir yerlerde dayanaksız, kanıtsız yargılar, gerekçesiz kararlar verip tutanakçılık yapanlar; yani, eleştirmeyenler eleştirmen değildir. Okumadıkları kitapların kapak yazılarından, önsözlerinden kalkıp lâf üreten ağzı kalabalıklarla gerçek eleştirmenleri ayırmanın zamanıdır. Sanat ve siyasa üstüne inciler döktürüp döktürüp de, birkaç satırla yapıta eğilen bilgiçelre varıncaya dek, hepsine gereken dersi vermeliyiz. Yoksa, eleştiri giderek işlevini (ve anlamını) yitirir; önyargılar, dolaplar, dümenler, ayak oyunları edebiyat dünyamızı avucunda tutmaya devam eder. Giderek de, ele geçiremediği bazı birimlere ve kişilere de ulaşır. Yozlaşma son noktasına varır. Sanatımız, sanatçılarımız da bundan, büyüklüğü kestirilemiyecek zararlar görür. Benim bu yazıdaki amacım da, bunlara dikkat çekmekten ibarettir. Yeri düşerse, bunları tek tek örneklemek; itirazı olan varsa ipini pazara çıkarmak boynumun borcudur.

BİR BAHAR GELİR

MEHMET BARIŞ

Güneş sevgi dönencesine girmekte diretince
Dağlar kendi karlarından üşür
Köpük köpük bir bahar
En çılgın çaylarla dağlardan kopar gelir

Erimiş kar ve taze tezek kokusu
Çamur ve çakıl taşları
Ve zambak soğanlarıyla dikilir karşına
«Al işte» der
«Kapındayım»

Güneş sevgi dönencesine girmekte diretince
Akar deli çaylar o dingin denizlere
Çapraz bağlanmış çiçekleriyle
Dikilir karşına eşkiya bahar

GENE DE

ERGÜL ÇETİN

dökülürken
laciverdi gece gökten
eğri büğrü dallarıyla
eğilip suya
bir şeyler anlatan dut ağacı
gençliğime benziyor...

dizinin dibinden
akıp giden suya bakıp
susuzluktan yanıp
kavlayan gençliğime benziyor...

tomurcuk yüklüdür
gene de dalları...

EDEBİYAT ÜSTÜNE SÖYLEŞİLER

Çev. : Asım BEZİRCİ

SOKRATES

Özgür düşünmeyi önlemek, altetmek olanaksızdır. Sokrates'in serüveni bunu yeterince doğrulamıştır. Onu ancak öldürebildiler. Hiçbir şey bilmediğini, bildiği tek şeyin bir şey bilmediği olduğunu önceden söyleyen bir insana ne yapılabilir? Nerede bir şey öğretiliyorsa, oraya koşan, durmaksızın soran ve aldığı cevapları hep kuşkuyla elekten geçiren birine, siz olsanız, ne yapabilirsiniz? Belki, «Kalın kafalının teki,» deyip geçersiniz. Fakat o, bunu çoktan öğrendiğini açıklayacaktır. Siz, kimsenin bir engel bulmadığı yerde onun ortaya güçlükler çıkardığını söyleyeceksiniz. O da size, «İnce kafalılara ne mutlu!» diyecektir. «Ama benim için, anlamadığım şeyi 'anladım' dememe bir gerekçe olamaz bu!»

Bunun üzerine, büyük bir sofist (yani hatip, hukukçu ve bilgin) ona şöyle çıkışacaktır:

«Madem hazırlığın yok, ne diye hak, hukuk, mutluluk tartışmalarına girişiyorsun? Bu kısa usunla, seçkin kişilerin yüzyıllardır işledikleri öğretilerle çatışmaya nasıl kalkışıyorsun? Hem bilgisizliğini açıklıyor, hem de Tanrı, özgürlük, doğruluk, kurban, erdem ve benzeri konularda yargılar veriyorsun! Üstelik, o küçücük kafanla, kentlerin düzenini ve yurttaşların davranışını ayarlama yolunda çok ünlü ustalarla kapışmayı göze alıyorsun! Okula git Sokrates, okula!»

O çağdan beri bu konuşma kaç kez tekrarlandı. Alçak gönüllü yurttaş sessizce başını eğer ve her şeyi kabul ettiğini bildirir. Oysa o, Sokrates'e özenerek, şöyle de diyebilirdi:

«Hiçbir şey beni çabuk ve parlak düşünmeye zorlayamaz. Evet, usumun yavaş işlediği, çok çalışmadığı doğru. Ama, ne olursa olsun, benim usumdur o, bütün işlerimi onunla görüyorum. Ayrıca, beni insan yapan şeyin de o olduğunu seziyorum. Kendi düşünceme sırt çeviremem, hattâ yüceltmem gerekir onu. Eğer anlamadığım şeye 'anladım' dersem, çapraşık ve karışık olanı kavradığımı söylersem, o zaman usuma ihanet etmiş, hatta onu aşağılamış olurum. Usuma karşı görevim şudur: Yargılarımda açık seçik olmak, böyle olamadığım yerde kuşkuya düşmek, Daha iyisi yapılamayınca, kuşkuya kapılmak hiç de utandırıcı değildir. Çünkü siz de her şeyi bilmekten uzaksınız. Öyleyken, siz ya da ben, bizim için kazançlı yahut olası görünen bir öğretiyi 'besbelli' sayarsak, işte o zaman gerçekten ayıp etmiş oluruz. Böylece, hem başkalarını, hem de kendimizi aldatırız. Bundan ötürü, aynı düşüncede birleşmedikçe 'Size katılıyorum' demiyeceğim ve beni inandırmadıkça 'Size inanıyorum' demiyeceğim. Tersine, kuşkuya kapıldığım zaman kuşkulandığımı ve bir kanıtı sağlam bulmadığım zaman onu sağlam bulmadığımı size ve başkalarına açıkça söylemeye özen göstereceğim. Ne denli bilgisiz olursam olayım, yahut özellikle bilgisizliğimden dolayı, bana belirgin olarak gerçek görünmeyeni, hiçbir zaman gerçek saymamayı ödev bileceğim.

Okuduğuma göre, Descartes da böyle yaparmış.) Ayrıca, şunu söylemeyi de göze alacağım: Descartes'ın tutumu kendisi için ne denli iyi idiyse, benim için de o denli iyidir. Yazık ki, kaç kez bilmeden yargılar verdim. Korku, çıkar ya da arkadaşlık kaygısıyla kaç kez başkalarına 'Evet' dedim. Ama artık anladım: İnsanoğluna bu yaraşmaz. Dobra konuşayım: Eğer hiç de açık seçik bulmadığım düşüncelerinizi doğrulamış gibi kabul edersem ve bunu hoşunuza gitmek ya da sizden bir şeyler koparmak için yaparsam, kemiği almak için kuyruk sallayan köpeğe benzemiş olurum. Ben ise insan olmayı yeğ görüyor ve kanıtlarınızı bekliyorum.»

MONTAIGNE

Kuşku, kafa özgürlüğü ya da bilgelik demektir. Ama, genel olarak, gereğince anlaşılmış değildir? Neden mi? Kuşkucu kişi deyince biz, bir şeyin üzerinde yeterince durmadan, salt eğlence olsun diye düşünen kimseleri, yani tembelleri anlarız da ondan. Böylesi bir yanlışa düşmekten kaçınmalıyız. Çünkü kuşkulanmak, hepimizde bulunan aşırı inanma gücüne karşı, düşünceleri -bir makinenin tekerlekleri gibi- sonucunu bilmeksizin yavaş yavaş açmak ve yeniden kurmaktır.

Montaigne'le ilgili yanlış bir kanı vardır, -yeteri kadar okunmaması da bundan olmalıdır. Acaba hangi sözüne bakarak onun için böyle bir yargıya varıyorlar? «Ne biliyorum?» sözüne takılıyorlarsa, tek ve son sözü değildir bu. Ancak safsataya saparak her şeyden işkillenmeye girişenlere, onu en az benimsenecek bir formül olarak önermiştir. Bir de, «Sağlam bir kafa için kuşku yumuşak bir yastık yerine geçer,» sözünü kullanıyorlar. Oysa bu sözlerin ikisi de okunmaya değer düşünürlerin en sağlamlarından biri olan Montaigne'i çok kötü temsil eder. 'Sağlamlığı' nerede mi? Söylendiğine göre, aşırı ölçüde içtenlikli oluşunda. Gerçekten düşünen, hem başkaları için değil kendisi için düşünen bir insan, düşünceleri birer birer ölçüp tartan, hiçbirşeye aldırmaksızın, saygı göstermeksizin eleştiri kalburundan geçiren bir insan oluşunda. Ancak onu yakından izlediğimizde, kuşku duymak için nasıl bir insan gücü gerektiğini anlıyoruz. Demir dövmek gibi kuşkulanmak da bir kuvvet işidir.

Güçlü bir düşünür olmasına karşın, daha soyut, daha az doğal ve kendi alanında daha az 'demirci' olan Renouvier, çok yalın ama çok önemli bir görüş öne sürüyor: Bir deli hiçbir zaman kuşkuya düşmez. Deli, karşılaştığı her şeye inanan kimsedir. Gerçi bu durum ilk bakışta pek tuhaf, pek uzak görünür bize, ama düşlerimizle kuruntularımızın saçmalığını, çeşitliliğini düşünürsek daha az yadırgarız. Özellikle dinlenme sırasında her şeye kolayca inanırız. Uyanmanın, kendine gelmenin anlamı nedir öyleyse? İnançlarımıza sırt çevirmektir; kafamıza yerleşmiş düşünceye karşı düşünmek ve kuşkulanmaktır.

Korku, hayvanlara özgü ürkünç bir davranıştır. Ne getirir bize? Apansız beliren bir inanç. Zorla baş eğmeye, onaylanmaya götürür insanı. Örneğin, kurttan korkarım, onu görünce var gücümle kaçmaya başlarım; koştukça inanırım, çünkü kaçışım kanıt yerine geçer. Her dogmatikte bu davranıştan azçok bulunur. Körükörüne inanmış kişi onaylar, üstlenir ve kaçar. Köpek nasıl tavşana saldırırsa, o da olanca ağırlığıyla düşüncelerin üstüne atılır. Pek tehlikeli olmasına karşın, bu keskin hareket, çok beğenilen kimi hatiplerin çıkışına yol açar. Coşmak, bağırmak ve inanmak: bütün bunlar hayvansı-

dır. Bundan ötürü, Montaigne de şunu yazmayı göze almış: «Kanılarında ayak diremek ve ateşlenip parlamak alıklığın belirtisidir. Eşekten daha güvenli, inatçı, kurumlu, düşünceli, ağırbaşlı ve daha ciddi kim vardır?

Dudaklarının ucunda görülen gülümsemeyi, aldanıp da başka anlama çekmeyin; yerdeki ağırlığı tutup bir çırpıda yukarı kaldıran atletin gülümsemesidir bu.

SHAKESPEARE

«Kimsenin değeri elinden alınamaz.» Bu sözü, bir kömürcü bir başka kömürcüye söylüyordu. Yüzlerce gölge arasında gardan çıkıyordum. Ben de onlar gibi uygarlığın mekanik yürüyüşüne ayak uydurmuştum. Öyleyken, uzakta, kaldırımın yanında duran bu Olymp Tanrıları gözümden kaçmadı. Biri iri yarı, öbürü ufak tefekti. Ama ikisi de güçlü kuvvetli idi. Toprağa sıkı basıyorlardı. Hayatlarını kendileri kazandıklarından, düşüncelerini özgürce belirtiyorlardı. Yüzlerinden pek yargıca benzemiyorlardı; çünkü bizim yargıçlarımız, gölgeler içinde, en az yargılayan kişilerdir. Durup uzun uzadıya onları gözetlemek yersizdi, ayrıca, zorunlu da değildi, her şeyi görmek için bir kez bakmak yetiyordu. Ben de öyle yaptım. Sonra, yeniden gölgeler arasına karıştım. Pek mutluydum: İnsan'ı görmüştüm.

Sanki tanrılar insan kılığına girmişler de onların işlerini yapmaya koyulmuşlardı. Bundan olacak, türlü türlü tanrı vardı: Kimi çalışarak, kimi savaşarak «varlıklarıyla» bir çeşit adaleti yerine getiriyorlardı. «Varlıklarıyla» diyorum, kürkleriyle değil. Çünkü bu, sanıldığı gibi, güçsüzlüğünden gelmiyordu onların, güçlülüğünden geliyordu. Hiçbir çocuk yoktur ki elceğizini Hercule'ün kuvvetli avucuna çekinerek koymuş olsun. Yumurcakların hepsi de insanların arasında korkusuzca yaşarlar. Korku nedir, düşünmezler bile. Güzellik her yerde bulunur, ama bellek onu seyrek olarak saklar. Belleğin sakladığı yalnızca izidir onun, yansıtıdır. Buna bakarak, belleğin insanoğluyla alay ettiği söylenebilir. Mekanik hareketiyle sinema perdesi onun bir benzeridir; ama benzerin benzeri, görünüşün görüntüsü, eğlenen bir alaycı...

Shakespeare'de ne sakınma ne de kurnazlık vardır. Eserleri kalıntılarla, döküntülerle örülmüştür: Burada bir bacak, şurada bir kol, orada açık bir ağız, anlamsız bir söz... Öyledir ya, her şey gerçek bir varoluş içindedir gene de. İnsan ancak böyle kendini gösterir, ama bu da yeter. Shakespeare'in gözünde sokak adamıyla, sözgelişi bir hammalla Cesar arasında ayrım yoktur. Kleopatra, Juliette, Jessica, Faltaff, Autalycus, VIII. Henri hepsi birdir, birbirine eşittir. Ancak yoklukta bir sıralanış, bir sınıflaşma vardır. Bu bakımdan, yokluk iyi düzenlenmiştir. Gelgelelim, varlık, uzlaşmaya dayanan bu düzenlemeyi tanımaz. Saray nedimi olan Goethe gölgelerle alay ederdi, ama sonunda Ölümsüz'ü görmeyi bildi. «Her insan kendi yerinde ölümsüzdür,» dedi. Sanat alay etmeyen bir bellektir. Yaşlı Faust bu taze sabahta ölümsüzlükle yaşar. Mignon, güneşten ve portakal ağaçlarından uzakta, ölümsüzlükle şarkı söyleyip dans eder. Ölümsüzlüğün bu güçlü kalıntıları iki Opera'yı hâlâ kurtarırlar. Gülünçlük bu ulu yıkıntılar arasında kendine yer bulamaz. İnsan bu kâğıttan bahçelere, bu derin sesli şarkıya ve bu dans yıldızına güven gösterir. Nasıl göstermesin? Tanrıları görmesi sağlanınca kim beklemeye katlanmaz, kim sabırlı olmaz ki?

İ. Yılmaz Dalkılıç

1955 yılında Çine'de doğdu. Söke, Nevşehir ve Kırşehir'de ortaöğrenimini tamamlıyarak ilkokul öğretmeni oldu. Gümüşhane ve Balıkesir köylerinde çalıştı. İ.Ü. Edebiyat Fakültesi'nde bir süre felsefe okudu. Şimdi E.Ü. Sosyal Bilimler Fakültesi Sosyoloji bölümünde öğrenci.

KENTLİLEŞME

gözlerin arayışın soruları
ve hasretin karanlığında
bir ışıltı yumağı olmuş

kent akşamları acımasızdır
kalabalıklara uzak durabilmeli insan
yalnızlığını kendinle paylaşmalısın

otobüs kuyrukları gibidir mutluluk
sıran geldi sandığında ayakta kalırsın
sağlığında açlığını tanımayanlara
ölümünde cesedine yabancı kalanlara
ve
her şeye yeniden başlamak için
soyunmaya hazır olmalısın

gözlerin bir kuşku habercisi
yüreğin geleceği pompalıyor vücuduna
ve beynin ıssızlığa alışamıyor

ÇÖZÜMLEME

anlat bana suskunluğun nedendir?
bak gündönümündeyiz acıların
yaşamayı sevmeye sözümüz vardı oysa
toplumsal sayrılık mıdır düşen payımıza?
yoksa coşkusu mu duruldu isyanımızın?
hep o gecekondu akşamları mı özlenen?
şafağa yaslıyoruz uykusuz başımızı
bak gün batımındayız sömürülen saatlerimizin
anlat bana acıların nedendir?

HÜZNÜN GÜLÜNMEYECEK ŞİİRİ

boranlara ünledim erzurum oldum
türküler dinledim yanakların öpülesiydi
bukran oldu yüreğim sessizdi
saraçlar devşirdi abayım şimdi

bozlaklar böldü sana hasretimi
ağıdın dizgesinde sen toprağımdın
sessizliği siliyorum artık ellerime
kabristanım/dölsüzüm/mersin dalıyım

ver artık gözlerini günsüzlüğüme
bukran oldu yüreğim çıkmazında
sevdanın ünlemi aranıyorken
yitiğim sen olma son eyvallahımda

KENTSEL SÖYLEŞİ

göçmenliğin getirdiği uykusuzluklar
kent acılarında mühürleniyor

vay fingirdek şadiyenin hallerine
oynak kalçalarında giritli esrarı

ekmek parası çorbalık oldu şimdilerde
ehlinamus göçmenliğimizde kayboldu

isimler sıralanıyor neonlarda sulfata acılığında
yakın adresleri pavyonlar kerhaneler vb...

vay fingirdek şadiyenin hallerine
kadınlığı ihaleye konu bitirimhanelerde

EROTİZM ÇIKMAZI

İ. Güven KAYA

Attilâ İlhan, «Aynanın İçindekiler»in üçüncüsü «Yaraya Tuz Basmak»ta cinselliğe değişik bir yaklaşım göstererek (1), «eşcinselliği değil, cinsel diyalektiği» verdiğini söyler (2).

Demir'in çocukluğu aile çevresi, okul yaşamı buyurgan toplumun ilk çekirdeğini oluşturur. Çukurcalı Rasim Hoca (dedesi) olsun, Harp Okulu yıllarındaki Nazi Almanyası hayranlığı olsun; derken, Kore'deki hayal kırıklıkları, Demir'in cinselliğiyle birlikte inancını da alıp **götürür.**

Demir'in impotanceliği tek yönlü değildir; Annesi Suat hanım da aldatmıştır. -Sanki babasını değil, Demir'i aldatmıştır.

Ya Mamesen Sihamisen? Dazlak bir budist rahibesi gibi rüyalarına girişi! Derken, birden Suat'a dönüşüvermesi! Anında da annesi Suat Hanım'ı anımsayışı! Rüyasında (Halim Hacıbeyoğlu'nun karısı) Suat'la sevişirken, annesiyle amcası Doktor Hayrullah'ın yaptıkları günahın aynını işlemesinden doğan pişmanlık... Ahmet Oktay, Demir'i «Fena Halde Leman»ın Ekrem'inin (3) prototipi olarak alır ki, doğrudur (4). «...cinsel ilişkide hem sapıklığın, hem edilgenliğin» açık örneğidir. İkisini birleştiren «emilme güdüsü»dür. Çünkü Demir'e Ümit'in verdiği zevk, Ekrem'in, kadın kılığında dolaşan erkekten aldığı zevkle koşuttur.

Suat, eşcinseldir. Bunu, Raşel'le öpüştükten sonra aldığı zevkten anlıyoruz. Romanda, Suat'taki kaymanın kaynağı olarak annesi gösterilir. Öte yandan Sevim de eşcinseldir. Hattâ Sevim için, Leman'ın prototipi diyebiliriz. Belki romanın en güçlü kişisidir Sevim. Buyurgan yönetim yapısının ilk çekirdeği. Suat daha ilk görüşünden sonra onu, hep tek gözlü bir nazi subayıyla imgeler ki, bu anlamlı bir benzetmedir. Sevim'in eşcinsel kaymaları daha ilk aybaşı kanamaları sırasından kaynaklanır... Bunların dışındaki kişiler, pek sönük kalır. Galib; çoktan iş işten geçmiştir. Halim; çoktan hapı yutmuş da, sınıfını değiştirince gerçek kişiliğine kavuşmuştur. Ötekiler; kimi çıldırmış, kimi silinip kaybolmuş kişiler. Tüm bunlar Attilâ İlhan için rastlantı değil. Romanın bir yanını ideoloji oluştururken cinsellik, ideolojiyi boyun farkıyla geçer gibidir. Buna cinsel kaymaların yanında anormal ilişkileri de katabiliriz.

Attilâ İlhan, «dünyayı bir sperm balonu gibi gören» dediği Freud'un çıkmazına düşüvermiştir. Halbuki okuyucusuna öte yandan Wilhelm Reich'ı önermektedir.

Adalet Ağaoğlu (5), «buyurgan yönetim biçiminin cinsel özgürlüğe ket vurduğunu söylerken, Attilâ İlhan'ın kahramanıyla bir yerde çelişiyor. Hemen hepsi eşcinselliğin nimetinden yararlanan, burjuva ahlâkının temsilcisi kişilerdir bunlar. Ama Ağaoğlu, «eşcinselliğin sömürü» aracı olarak kullanıldığını söylerken, yazınımızda bugün «eşcinsellik abartısı» varlığından söz ederken oldukça haklıdır.

Erotizme ve eşcinselliğe, estetik bir yan vermeğe çalışan Selim İleri'ye ne

demeli? Usta yazar şunu iyi bilmeli ki, işin son ucu, cinsel birleşmede noktalandığına göre, işin nasıl bir estetik yönünden söz edilebilir?

Wilhelm Reich, eşcinselliğin Trobriand adalarında zaman zaman görülmesinin nedeninin beyazların, özellikle getirdikleri ahlâk anlayışından kaynaklandığını söyler ki, boşuna değildir (6). İşin ilginç yanı Hristiyanlık'ta olsun, Müslümanlıkta olsun eşcinsellik (bilhassa erkekler arasında) korkunç cezalarla karşılanmıştır. İsâ, «Tanrı'ya daha yakın olmak istiyorsanız bir kadına, yalnız çocuk doğurması için yaklaşın» derken, cinsel davranışın amacının tek yönlülüğünü ortaya koyar. Kur'an ise, Lut Sûresi'nde, bu kavmin yok olmasının nedenini homoseksüel davranışlara bağlar. Oysa Haco Hanım (7), bunu pekâlâ biliyordu. Buna karşın gelini Leman'la sevişirken, zevkin doruğunda ölür. Öte yandan, Trobriand adalarında homoseksüelliğin yayılmasında rahipler başı çeker.

Eşcinselliğin ne siyasal ne de toplumsal bir anlamı olmadığını, doğal eğilimlere ters düşmeyen bir yaşam biçimine sahip olma isteğinden kaynaklandığını söyleyenler (8) bir noktada haklılar. Fakat, dün olduğu gibi, bugün de işin amacı doğrultusundan saptırıldığı gerçeği ortada. Ortaçağ kilisesi, kendince koyduğu katı kurallar içinde yönetilenlerin karşısına sert ahlâk yasalarıyla çıkarlarken, kendi oğlancı ve eşcinsel eğilimleri yarı gizli, yarı açık yürüyüp gidiyordu. Öte yandan, Osmanlı Saray adamlarının yapmacık ahlâk kuralları içindeki eşcinsel eğilimleri yadsınamaz. Çok gizli de olsa, bazı ozanlar, mecazlar ve teşbihler arasından, çağlarının bu perde arkası gerçeğini çağımıza değin ulaştırabilmişlerdir. (9)

Eşcinsellik bir sapma mıdır? Ferid Edgü (10), «...eğer yazın dünyası eşcinsellerle, şizolarla, nevrozlularla doluysa bunun tek nedeni bu kişilerin -kendilerince- bir çıkar yol aramalarıdır...» diyor. Jean Genet'nin «spermden, kandan oluşan insan» tanımıyla, Attilâ İlhan'ın «sperm balonu» benzetmeleri, kuşkusuz ortak bir psikolojinin ürünü. Edgü, o kadar çok sayıp döktüğü kitaplar arasında Marx, Lenin, Mao, Hitler, Mussolini'nin kitaplarının yanında, Sade'a, Miller'e, Genet'ye göz yumulmamasını, çok önemli bir olay gibi ele alıyor. Bize biraz abartma gibi geldi bu çaba. Haklı yanı var kuşkusuz. Düşün alanında sanat alanında birçok eşcinsellerin varlığı yadsınamaz. Ama, Dr. Metin Özek'in de belirttiği gibi (11), bu konuda başlangıçtan bu yana cinsellik açısından bir araştırma, bir oranlama yapılmamıştır ki, eşcinsel sanatçıların, toplumda gerçekten yüzyıllar boyu, ötekilerden daha etkin olduklarını kabullenelim.

Shulamith Firestone (12), eşcinselliğin aile-içi-zina yasağından kaynaklandığını, beş ya da altı yaşlarında «ana-merkez»likten «baba-merkez»liğe geçmeyi yadsımadan doğduğunu söyler. Dr. Metin Özek'se, eşcinselliğin gelişme sürecinin ortalama üç yıl olduğunu, erkeklerde 15-19, kadınlarda ise 18-21 yaşlar arasında en sık rastlanıldığını belirtir. Rastlantılara göre ise bu durum az ya da çok «kolaylaşabiliyor ya da geciktirilebiliyor, yahut engellenebiliyor.» Freud, (13) homoseksüelliğin kökeninde Oidipus karmaşasının yattığını, buna karşın kaçınılmaz birtakım hayal kırıklıklarının -bilhassa kadın homoseksüelliğinde- erkeklik karmaşasına doğru bir geri itilmeye neden olduğunu söyler. Fakat, Dr. Özek'e göre işin bir de biyolojik yanı

vardır: Ana karnında, dölün gelişmesi döneminde bedensel yapı özellikleriyle birlikte, beynin kök bölümünde cinsel dürtü ayarlanmalarının olduğunu, bunun zaman zaman biyolojik yapıyla çelişebileceğini, dışarıdan yapılan uğraşların sonuçta değişiklik yapmaya yetmediğini belirtiyor.

Öyleyse Margot haksız (14). Gerek ruhbilim, gerekse dirimbilim, ortaklaşa vardıkları sonuçta, eşcinselliğin bir sapma olduğu gerçeğinde birleşiyorlar. Oysa Margot, eşcinselliğin -kendince meşruluğunu- kanıtlamağa çalışırken, gerek -derinliğine bildiğine asla inanamıyacağımız- islâmiyet ve gerekse hristiyanlık ahlâk kurallarından yola çıkmak gibi büyük bir yanlışlık yapar.

İşin bir başka yönü daha var: August Bebel, kadının ekonomik açıdan sömürülüşünü, cinsel sömürüyle özdeştirir ki (15), biz bu düşüncenin aynını «..kadınlar iktisadî hürriyetlerini elde ettiler mi cinsel hürriyetlerine kavuşmalarını nasıl önliyeceksin.. (16) diyen Ümit'te de görüyoruz. Romanın bu yanıyla Attilâ İlhan'ın, Freud'u aştığını görüyoruz.

Freud, cinsel arzuların bilinç altına itilmesinin kültürel evrimin başlıca koşulu olduğunu ileri sürer ve yeni insanın kafa eğitimini bastırılan cinsel yaşamın üstüne kurar. Oysa Raich, Oidipus karmaşasının cinsel etkinliğin bastırılmasından çok sonra ortaya çıktığı savını ileri sürerek, Freud'dan ayrılır. O'na göre cinsel yaşam, bireyin çocukken zihnine çaktığı cinsel ketlenmelere yaslanır. Reich, ahlâkçı cinsel eğitimin insanlık tarihinde özel mülkiyet kaygısıyla birlikte başladığını, buna koşut olarak sinir hastalıklarının da özel mülkiyete bağlı ataerkil toplum düzeninin ürünü olduğunu söyler. Attilâ İlhan, Yüzbaşı Demir'in yaşamına Çukurcalı Rasim Hoca'nın bir kâbus gibi inişini dile getirirken; öte yandan Ekrem'in yaşamından kesitler verirken, Reich'ı yineler gibidir.

Hemen belirtelim, Freud, narsisizmin kökenini «cinsel libido» üzerine kurar. Erich Form ise (17), Jung'dan yola çıkarak, narsisizmin kökenini, engellemeden doğan saldırganlığa dayandırır. Suat'ın, tek gözlü nazi subayı olarak düşlediği Doktor Sevim'in, ilk çocukluk yılları tıpkı böyledir. Ya sonrası? «...Yaşam ancak varlıklı olunca anlam kazanır (...) İstek çok, olanak az. Güçlü olanların bencilliğini kurallaştıracaksın» diyor Doktor Sevim sonrasında. Erich Form, toplumsal narsisizmin kökeninde bireysel narsisizmin yattığını söylerken, Wilhelm Reich'ın «ruhsal veba (18)» dediği buyurgan yönetimin kökenini insanın kişiliğindeki akıldışılığına bağlar. Attilâ İlhan bunu daha da belirginleştirerek Galib'e, romanının bir yerinde, «bizdeki faşizm, yönetimi tekeline almış bürokratların gizli sadizmidir» diye tanımlatır.

Diyebiliriz ki, cinsel ketlenme, buyurgan yönetimin çekirdeğini oluşturan ilk etkendir. O halde, gerçek anlamda bir özgürlüğün ilk basamağını da cinsel özgürlük oluşturuyor. İyi de bunda eşcinselliğin yeri nedir? Öncelikle, reklâm aracı olmaksızın; çığırtkanlarca sömürülmeden, kolay şöhret olma yoluna gitmeden, öncelikle pek az bilebildiğimiz eşcinselliğin nedenleri araştırılmalıdır. Çünkü, bir, iki değil, pekçoktur. Sonra öyle Çin yetkililerinin ezberden konuştuğu gibi, bir milyarlık bir ülkede eşcinsel bulunmadığı savını ileri sürecek kadar da akıl fukarası olmamak gerekir.

DORUK

EROL GÜLTER

üfür üfür bir çocuk öyküsü benliğimde
minnacık ellerimde hoyrat bir oyundu yaşam
dilsizliğimi vurgulardı her bir özlemim
devrilmiş gökler altında kırılırdı evrenim/.sırçadan./

doruklarına varıp da bulutların defne dallarıyla
her tanda saklayıp devlerin kan izlerini
çiçekler açar nakış nakış çocuk yüzümde
yitirdiğim oyuncaklar uçuyor havada şimdi

bir kent sessizliğinde bir özlem uyumu
tüm aydınlığı görürüm her çocuk gözlerinde
mavi bir göğün kanatlarında bir sabah
söyler yıllar sonrasının dost bir türküsünü/.inince kökenine./

---

(1) Attilâ İlhan - Yaraya Tuz Basmak - Bilgi Yayınevi - Mayıs 1978

(2) Milliyet Sanat Dergisi - Şubat-1981

(3) Fena Halde Leman - Attilâ İlhan - Karacan Yayınları

(4) Yazko Edebiyat - Şubat-1981

(5) Milliyet Sanat Dergisi - Şubat-1981

(6) Wilhelm Reich - Bedensel Boşalmanın İşlevi - Payel Yayınları - Ocak-1978

(7) Adı Geçen Roman

(8) Adı Geçen Dergi

(9) İsmet Zeki Eyüboğlu - Divan Edebiyatında Sapık Sevgi

(10) Ferid Edgü - Adı geçen Dergi

(11) Adı Geçen Dergi

(12) Cinselliğin Diyalektiği - Shulamith Firestone - Pavel Yayınevi - Ağustos-1979

(13) Adı Geçen Dergi

(14) Attilâ İlhan - Hangi Seks - Bilgi Yayınevi - Temmuz 1975

(15) August Bebel-Kadın ve Sosyalizm-Toplum Yayınevi - Temmuz-1975

(16) Attilâ İlhan - Adı geçen yapıt

(17) Erich Form - Sevgi ve Şiddetin Kaynağı - Pavel Yayınevi - Şubat-1979

(18) Wilhelm Reich - Faşizmin Kitle Ruhu Anlayışı - Pavel Yayınevi

HİDAYET KARAKUŞ'LA KONUŞMA

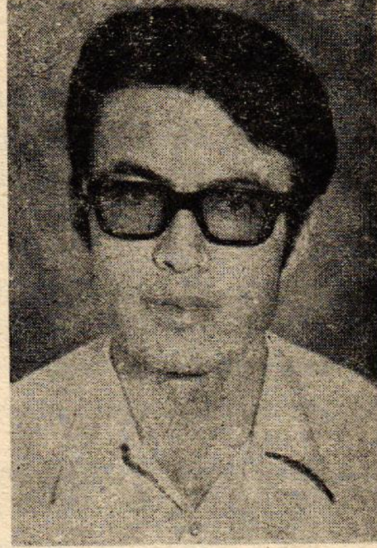
M. Kadri SÜMER

SORU : **Yağmurlar Nereye Yağar?** adlı romanınızla Mehmet Ali Yalçın roman ödülünde Burhan GÜNEL'le üçüncülüğü paylaştınız. Romanınızda neyi vermek istediniz?

YANIT : Köyden çıkan bir aydının bireysel sorunlarıyla köyde bıraktığı yakınlarından kendisine yansıyan sorunları iç içe vermeyi amaçladım. Aydının geçim sorunu, toplumsal eylemlere katılması, çalışmaları ile yüreğinin bir yarısında köyünde bıraktığı insanları yaşatması, onlar için düşünmesi, onlar için sıkıntılara girmesi... romanın dokusunu oluşturuyor. Köydekilerin en önemli sorununu da romanın omurgası yaptım. Elbette yalnız aydını yapıtın kahramanı olarak düşünmedim. Köydekilerden en yakınları da birer tip olarak değerlendirmek istedim kendi gerçeklikleri içinde.

SORU : Romanınızı 4 Nisan 1981 tarihli Cumhuriyet'te toplumcu gerçekçi görüşün yansıması olarak değerlendirdiniz. Sizce romanda toplumcu-gerçekçi anlayış nasıl yansımalı? Bu konudaki görüşlerinizi biraz açar mısınız?

YANIT : Toplumu ve insanı kendi toplumsal ve tarihsel çatışmaları içinde ele alarak, onların değişimlerini, birbirleri üzerindeki etkilerini, insanın yaşadığı çağın olayları ve toplumsal depremleri içinde kendini bulmasını, kişiliğini oluşturmasını, daha güzel bir yaşam için vereceği kavgayı, acıyı ve mutluluğu, kahrı ve gönenci, duyguyu ve aklı iç içe anlatmak, insanın toplumsal bağlamda çevresini nasıl ve nerelere kadar değiştire-

bileceğini göstermeye çalışmaktır bence toplumsal gerçekçilik. Toplumu değiştirmeye uğraşırken değişen insanı, kendini değiştirmeye çalışırken toplumda yarattığı izi yakalamak, insanın daha güzel bir dünya için yaşamak zorunda olduğunu sezdirmeye çalışmak belki. Ama kesin olarak sanatsal düzlemde kalarak, kimselere akıldanelik etmeden, insan eliyle yaratılacak güzelliklerin ve değerlerin tadını duyurmak. Hem insanı derinliğine kavramak, hem insanın derinliklerinde toplumun binlerce yıllık geçmişinin birikimlerini aramak, gücünü sezdirmek, yüreğini geleceğe inançla pekiştirmek.

Doğal ki dört dörtlük bir toplumcu-gerçekçi yapıt olamaz yapıtım. Ama gücümce bunu yapmaya çalıştım.

SORU : Bir şiir işçisisiniz. **Günaydın Gül Yaprağı** bu çabanızın ürünü. Şiirden romana geçişinizin ilk belirtisi ise **Sıska Balıkçı.** Roman - şiir ilişkisinin yazınsal yaratıda karşılıklı etkileşimini nasıl açıklarsınız?

YANIT : Öncelikle bir düzeltme yapayım. **Sıska Balıkçı** şiirden romana geçişimin ilk belirtisi değil. Yani rastlantıyla o önce yayınlandı o kadar. Bir çocuk romanı olarak geçen yıl benim en çok ikibuçuk ayımı almıştır. Oysa **Yağmurlar Nereye Yağar?**'ın temeli atılalı beş yılı geçiyor. İki kez tam bitirdim. Beğenmedim. İki kez de başladım kırkar sayfa yazıp bıraktım. Son yazışta şimdiki durumu çıktı ve neredeyse öncekilerle de bir ilgisi kalmadı.

Asıl sorunuza gelince, öyle sanırım şiirle uğraşmanın yararını dili kullanırken gördüm. Daha yalın bir anlatımı amaçladığımdan sözcük seçiminde olsun, tümcelerin ve giderek nesnelliğin anlatımında olsun şiirden yararlandım diyebilirim. Belki kurguda bile. İnsanı tanımadan şiir çıkarmak zor. Romanda da bu işime yaradı anladığım kadar. Roman yazmanın şiire yansıması ise şirin kurulmasında ortaya çıkıyor, ya da alttan alta kendini sızdırıyor şiire. Örneğin Günaydın Gül Yaprağı'ndaki Suphi Bey'in Bezgin Kızı, Sarı Yazma Türküsü gibi şiirlerde romanın uzun soluklu koşusundan izler vardır.

SORU : Yeni roman çalışmalarınız var mı?

YANIT : Şu anda iki taslağım var. Bunları ne zaman çıkarırım bilmiyorum. Çalakalem çalışmak istemiyorum. Ödül alan romanı bile olanaklarım elverse bir kez daha yazardım. Ne ki artık o benim olmaktan çıkıp yazının malı oldu. Eksik ve yanlışlarıyla, iyi ve güzel yanlarıyla. Ama şunu söyleyebilirim ki çalışmalarım bundan sonra daha bir yoğunlaşacak. Bunda ödülün bana getirdiği yeni sorumluluğun da payı olacak elbette.

SORU : Son yıllarda yazınımızda ödüllerin bolluğu var. Ödüllerin yazınımıza katkıları konusunda neler düşünüyorsunuz?

YANIT : Olumlu yanları fazla ödüllerin. İçten olmak gerekir. Ödül kazanan bir yazar olarak ödüllerin karşısında olmak çelişik bir tutum olur bence. Yalnız bundan değil elbet ödüllerin yararına inanmam. Kültürümüzün kâğıt zamlarıyla yönlendirilebildiği bir ortamda ödüllerin okur için bir doping etkisi yaptığına inanıyorum. Kitap okuyanlarımız öncelikle ödül almış yapıtları yeğler görünüyorlar. Özellikle yeni adların bulunmasında da katkıları yadsınamaz ödüllerin. Yazarlar için de ayrı bir çekiciliği olsa gerek. Eleştirmenlerin ilgisini çekebilmek de bir ölçüde ödüllerle olabilir. Hele İstanbul'un dışında yazına kendini vermiş olanların adlarını duyurmaları oldukça zor. Eleştirmenlerimiz de neredeyse İstanbul dışına kapalılar.

SORU : Romanda ödül alınca şiir ikinci plâna mı düştü? Şiir çalışmalarınız ne durumda?

YANIT : Romanı denemek istemiştim başlangıçta. Şiir her şeyimdi. Yine öyle. Ödül almasaydım belki uzun süre romana dönmezdim. Şimdi öyle değil, şiir yine önde. Ama roman da yazacağım bundan böyle. Şiirde bu yıl iki kitap tasarlıyorum. Dergilerde bir bölümünü yayınladığım **Kemeraltı Resimleri**'ni bir başka adla kitaplaştırmak niyetindeyim. Bir de onlar dışında yayınlanmış şiirlerimi bir kitap yapmayı düşünüyorum.

ELLİ DÖRDÜNDE ÇOK YAŞLI BİR ADAM

Muzaffer İZGÜ

Doktor, giyinmemi istedikten sonra, az sesle:

— Acaba, doktor bey? dedim.

— Evet? diye sordu.

Bakıştık, bakışımızdan anlaştık. Ben doktora diyordum ki, «Acaba ölür müyüm?». Doktor yaşımı sordu:

— Elli dört, dedim.

Doktorun kaşları çatıldı, alnı kırış kırış oldu, kaşının birini indirip birini kaldırdıktan sonra, bağırdı:

— Elli dört ha, elli dört ha, utanmadan bir de bana «Acaba» diye soruyor? Düşün efendi düşün!..

Düşünüverdim. Gerçekten elli dört yıl yaşamıştım, az buz değil, elli dört yaz, elli dört kış görmüştüm. Bu elli dört yıl içinde nice meyva, nice et yemiştim, kimbilir karımla kaç kez yatmıştım, kaç şişe içki içmiştim? Nice sevindiğim, içimin coştuğu günler olmuştu.

Doktor tekrar bağırdı:

— Oysa ki çocukken ölebilirdin, hayır hayır doğarken ölebilirdin!

Düşündüm, öyle... Doğmadan da ölebilirdim. Diyelim ki annem olacak kadının karnına düştüm, ama babam olacak adamla daha nikâhları yok. Annem olacak, «Al al» diyor, babam olacak da, «Dur hele dur» diyor. Pekiyi o zaman ne yapacaktı annem, elbette günahını karnında taşımıyacaktı, parası varsa doktora aldırtacaktı, yoksa kocakarı ilâçları ve daha ben doğmadan ölecektim. Haydi diyeyim, annem o değil, babam o değil, başka anne, başka baba. Bu başka anne başka baba dağın birinde, bir köyde, kuş uçmaz kervan geçmez, köy haritada mikroskopla görünmez. Tuttu annemin sancısı, ama bir terslik var ki nasıl terslik, mutlaka doktor eli gerekli, yol yok ki doktor olsun. Eh, yol yok, doktor yok, ben de yokum.

— Hı, dedi doktor, başımda dikeliyordu.

— Evet doktor bey, dedim.

— Düşün düşün!

Düşündüm. Sekiz yaşındaydım. Hastalanmışım. Doktor bedava bakmıştı, ama eczane bedava ilâç vermemişti. Pekiyi eczaneye girdiğimizde o yaşlı adam olmasaydı, ilâçların parasını çıkarıp o vermeseydi, şimdi ben yaşıyor muydum? Tastamam o yaşlı adamın o eczanede o anda bulunması rastlantı değil miydi?

Pekiyi ya o pazar raslantısı, ona ne demeli? İlkokulumuzu devlet yapmış, daha doğrusu yaptırmış, adamın birine, «Kaça yaparsın?» demişler, o da, «Şu edere yaparım» demiş, devletle o adam anlaşmışlar. Okul yapılmış bitmiş, biz daha iki ay ders yapmadan bir pazar günü paldır küldür çökmüş. Yok yok yalan değil, ülkenin tüm gazeteleri yazdı bunu. Pekiyi, okul pazar günü değil de, pazartesi günü yıkılsaydı, yâni şöyle on beş saat falan sonra, ben pestil olmuş-

tum pestil. Yıkılan okulumuza bakmağa gittiğimde, o bizim sınıftaki sıraların hepsi beton yığınlarının altındaydı. Hele benim oturduğum sıranın üzerinde öyle kalın bir beton kafası vardı ki, ben orada olsaydım kâğıt gibi olurdum.

— Düşünsene be!..

Korkarak, az sesle:

— Düşünüyorum doktor bey, dedim.

Nasıl o ânı düşünmem ki, nasıl o an usumdan çıkıp gider ki? Görünür görünmez kaza değil ki canım, bu kaza bile yapılan kaza. Şimdi kaldırımda yürüyüp gidiyorsun, dudağında da bir ıslık, önünde bir elektrik direği, tam direği geçiyorsun, ardında bir cayırtı ki, dersin uçak düştü. Döndüm ki geriye bir araba, kaldırıma çıkmış, direğe çarpmış, burnu yetmişlik dedelerin alnı gibi kat kat olmuş. O an bakkaldan çıktığımda bakkala bütün para verseydim, paranın üstünü almak için on saniye gecikseydim, şimdi bu arabanın altında sürücüsüyle birlikte ben de ölmüş olacaktım. Araştırılmış, bir gün sonra öğrendim, meğer sürücü bir zengin çocuğuymuş, içmiş içmiş, keyfi bilir, kaldırıma çıkmış. Bakkalı öpmek gerekli ama, öpemem ki. Gerçi bakkalın bunda hiç suçu yok, hiçbir bakkal yıllar yılı kendisiyle alışveriş eden iki müşterisini ve müşterisiyle birlikte onların çocuklarının canlarına kıyar mı? Ben de elime alıp bırakmıştım. Bamya konservesini anlatıyorum canım, bizim sokakta iki aileden toplam sekiz kişi öldü, iki kişi kurtulabildi zehirlenmekten. Ben de alsaydım, öğle zamanı iştahla yiyecek, ikindiye doğru da ölecektik. Her ne denli bunda hastanenin de suçu var, konserve zehirlenmesi için serum yokmuş ama, ölüm serum yok falan bilmiyor ki. Ölenlerin sekizi de elli yaşın altındaydı, hele beş tanesi, onbeş yaşın altındaydı ki, bunlardan ikisi beş yaşındaydı. Elli dört yaş nerde, beş yaş nerde?

— Düşünüyorsun değil mi?

Doktor top gibi gürledi. Ben olasıya utangaç:

— Düşünüyorum doktor bey, dedim.

Düşündükçe tüylerim kirpi dikeni gibi oluyor. İnsanın bu denli çabuk ölebileceğini hiç düşünmemiştim, daha doğrusu bu denli çabucak yok olacağını. Önüm sıra biri gidiyordu, adam birdenbire yok oluverdi. Nasıl ama, sanki yer yarıldı, yerin içine girdi. Üç adım daha yürüdüm, doğruydu, gerçekten yer yarılmış, adam içine girmişti. Telefon çukuru mu, lâğım çukuru mu, bir çukur işte, hiç ama hiç, yanında yöresinde toprak yok, hiçbir işaret, bel yok. Bağrıştık, koşuştuk, adamı çıkardık, daha doğrusu adamın cesedini çıkardık. Şimdi ben yukarıda ayakkabımın birinin ipini de öteki gibi bağlasaydım ve çözülmeseydi, son basamakta durup da ipi baştan bağlamasaydım, bu adamın yerine ben girecektim çukurun içine.

Hani pencereden saksı düştü de öldü derler, berbat bir rastlantı, ama suç yelin, suç pencerenin, insan eliyle işlenen tek suç, o saksının oraya konması. Ama ya benim başıma gelen. Yo yo başıma gelmedi, başıma gelseydi, ühüü çoktan öteki dünyadaydım, hem de hiç yoluna. Salı günü, evet evet bir salı günü, yolda gidiyorum, tastamam önüme kara birşey düştü, bir şangırtı, bir şungurtu, gökten meteor düştü sandım. Donup kalmışım, neden sonra yerdeki şeyin bir televizyon alıcısı olduğunu gördüm, ekranından tanıdım. Yukarıdan, dördüncü katın penceresinden bir adam başı uzanmış, bağırıyordu:

«Ben televizyon gibi senin!..»

Küfrediyordu, ya programa, ya da arızaya. Kimbilir, belki de onartmış onartmış, onca para verip aygıt yine arıza yapınca, tutup pencereden aşağıya atmıştı. Bana ne dediler biliyor musunuz, «Verilmiş sadakan varmış.» Sanki sadakadan başıma gelmemiş gibi. Adam dileniyordu, şöyle yere oturmuş dileniyor. İçimden, «Haydi vereyim şuna üç beş kuruş» dedim, elimi cebime attım, bozukluğu yakaladım, mendilin üzerine koydum. Ardımdan bir ses:

«Sen beni ne sandın be!»

Döndüm,

«Bana mı diyorsun dilenci kardeşim?» dedim.

Adam oradan kalksın, bir fırlasın üzerime, verdiğim bozukluk alnımda çatladı, o sinirle ben de atıldım dilencinin üzerine, boğazboğaza yapıştık birbirimize. Bir de güçlüymüş ki, beni aldı altına, çorabının içinden bıçağını çıkardı, tam vuruyordu ki, adamın biri elini tutuverdi. O adam dilencinin elini tutmasaydı, ben çoktan sadaka uğruna ölmüş olacaktım. Pekiyi, o beni kurtaran adam pehlivan olmasaydı, bileği güçlü olmasaydı, kıvırıp bıçağı almasaydı, n'olacaktım?

Karım akıllı olmasaydı, okulda Faraday Yasası, Om Yasası'nın yanı sıra evde kendine en yakın olan sigortanın gevşetilince elektrik akımının kesileceğini bilmemiş öğrenmemiş olsaydı, ben bir bardak su uğruna çoktan tahtalı köyü boylamış olacaktım. Dolaba elimi attım, ı-ıh, yakalandım ki elektrik akımına, nasıl yakalanma, alacaklıya yakalanır gibi, bırak bırakmaz, koyuver koyuvermez... Yanımda bulaşık yıkıyormuş, bakmış ki ben en büyük uygarlıkla öteki dünyanın biletini kestirmekteyim, koşmuş sigortayı gevşetivermiş. Pat diye yere düştüm, yarım saat sonra kendime geldim. Pekiyi nasıl olur bu, yepyeni buzdolabı; bakkaldan telefon ettim aldığımız yere, adam gülerek ne dese beğenirsiniz:

«Vay beyefendi size mi rasladı, fabrikanın yaptığı bir seri buzdolabında bu hata varmış, hangisi çarpıyorsa bize toplayın dediler, gelip sizinkini de toplayalım...»

Diyemedim artık, «E kardeşim ya ben telli beyin türküsünü söyleye söyleye mort olsaydım?» diye

O ameliyattan sonra içinde pens unutmak, makas unutmak, onlar bayatlamış öyküler. Benim karnımın içinde naylon torba unuttular. Yoo yoo öyle pazar çantası falan değil, pamuk torbası. Gözümle gördüm, altı ay sonra çıkarılan torbayı, üzerinde «Yüz gram» yazıyordu ve en iyi idrofil pamuğun o torbanın içinde olan pamuk olduğunu yazıyordu. Altı ay karnımın içinde yüz gram pamuk alan koca bir naylon torbayla kıvrana kıvrana gezdim. Naylon torba röntgende görülmez, incelemelerde anlaşılmaz, bulgularda belli olmaz. Diyorlar diyorlar, «Sende galiba başka bir dert daha var!» Pekiyi sonunda ben, «Kesin biçin yahu ne varsa, ister öleyim ister kalayım kurtarın beni bu dertten» demeseydim, ikinci kez karnımı hızarda tomruk biçer gibi ikiye bölmeselerdi, o naylon torba dışarı çıkmasaydı n'olurdum ben? N'olacağımı, bana hem birinci hem de ikinci ameliyatı yapan doktor söyledi, «On gün daha bu torba karnında kalsaymış, tamamdı işin» diye.

— Evet, çok utanıyorum doktor bey, elli dört yaşına geldiğim için çok utanı-

yorum.

— Düşün düşün!..

Uh aman nolur düşündürme beni doktor bey. Ben artık yaşını yaşamış, dişini dişlemiş, gün görmüş, pek çok ömür sürmüş tee elli dördüne merdiven dayamış bir adamım .

Nasıl düşünmem ki doktor bey, nasıl unuturum ki o otobüs durağını? Bir tarraka duydum salt. Bu yanımdaki kadın, öbür yanımdaki erkek düşüverdiler yere, oracıkta öldüler. Tetiği çeken el, bir saniye çekmedi mi, ne oldu, işte o arada ben ortada kaldım, ölmedim.

— Ölürüm diye korkuyorsun ha?

— Yoo hazırım doktor bey.

— Utan utan, elli dördüne varmış bir pir-i fânisin, hâlâ dalağını gösterip, barsağını gösterip, «Acaba doktor bey» diyorsun. Ölmen gerekliydi şimdiye senin ölmen!

— Haklısınız doktor bey. Benim görevim artık ölmek.

— Haydi git artık evine, uzan döşeğine...

— Uzanacağım doktor bey, şöyle ayaklarımı uzatıp, kollarımı kavuşturup,

— Rahat, döşeğinin içinde...

— Ne büyük mutluluk... Mutluluktan uçacağım.

— Haydi iyi ölümler!

— Teşekkür ederim doktor bey.

İNAT

AYHAN GÜLSOY

Kaç kaçabildiğin yere
Ardındayım ya
Seni bulmadan dönmem, bil
Çocuklar aç burda

Bu güz de ürünlerimiz
Kar altında kaldı
Utancımı saklamaz oldu
Akşamlar ayışığı

Her eve dönüşümde
Yüzsüz bir insan olmaktansa
Ölüm dönsün daha iyi
Onuru yeter de artar bile

Kaç kaçabildiğin yere
Ardını bırakmam, bil
Seni alıp da geleceğim
Gün doğacak yüzüme

«YAZIN (VE YAZI'NIN) EN SONU» NDA «BİR KUCAK GÜNIŞINI»

Ramis DARA

Bir Düğün Gecesi. romanımızda görkemli bir gösteriydi geçtiğimiz yıl. Bu olgu, bir anlamda eleştirmenlerimizce de onanıp yazın kütüğüne geçirildi: İlk kez bir yazın yapıtının üç ayrı ödülle değerlendirildiğine tanık olduk.

Üstün başarı, romana gösterilen aşırı ilgi, coşku bolluğu; anlamsız çekememezliklerin, küçük kıskançlıkların uç vermesine de yol açtı bu ara. Kimi çevreler ilk elden övdükleri, tadını ballandıra ballandıra anlattıkları incirde çekirdek içi incelemelere giriştiler sonradan. Romanımızın karşısına bir yabancı romanı getirip karşılaştırarak, kendi romandan uzak anlatılarına değer eklemleyebileceklerini sananlar da izlendi şaşkınlıkla. Bir başkasıysa; daha önce kendisinin roman kişilerinden birini «ölmeye yatırdığını», aynı romanının bir bölümünün de «sanki bir düğün gecesi olan şarkılı, danslı, kavgalı bir mevlût»ta geçtiğini, buna karşılık eleştirmen ilgisiyle ödüllerin kendisine değil de konularına sahip çıkan yazara verildiğini söyledi.

Bu sayın yazarlarımızın; son yıllar dallarındaki meyvelerin git git daha bir alımlı, olgun göründüğü verimli ağaca sapan taşı fırlatacakları yerde, kendi ürünlerini daha bir yetkinlikle dokumaya çalışmaları daha yerinde bir davranış olur. Kaldı ki bir yazın yapıtından yalnızca bir konu - olay dökümü beklenmiyor artık günümüzde. Hoş, üç yüz - dört yüz yıl önce de bunun beklenmediği bilinenler arasında: Klasikçiler konularını olduğu gibi Eski Yunan'dan alıyorlardı.

Amacım Adalet Ağaoğlu'nun yeni yapıtı Yazsonu (1) üstüne kimi notlamalarımı aktarmaktı. Söz nerelere vardı.

Yazsonu'nu **romandan** çok bir **anlatı** olarak algılama eğilimindeyim ben. (Gide, onca anlatısından yalnızca Kalpazanlar'a roman diyebilmişti.)

Tecimin belirleyici, birincil olay olduğu, devletin yiten canlardan kendini sorumlu saymadığı, kanlı hayaletlerin kol gezdiği büyük kentlerde bunalmış, bozumlara uğramış, yaşama güçleri sonsuz güvensizliklerle pörsümüş, Alanya kıyılarında, denizin kulağı dibinde iyileşmeye, yenileşmeye koşan altı **kırgın**; -Nevin, Hasan, Fuat, Doğan, Meriç, Memet diye ayrı ayrı adlandırılsalar da- özünde tek bir kişiliği bütünler. Akdeniz kıyısındaki bu «altı Atlas çocuğu»na kimi bölümlerce bir dış - anlatıcı katılır. Bu dış-anlatıcının da kendini zaman zaman altı Atlas çocuğuna ekledığini görürüz. Onun da bozgunda olduğu açık: «Şuramda, dışa vuramadığım acı bir gülüş. Kendime karşı bozgunluğum.» (s. 90) der.

Yazsonu'nu roman türünün dışında sayma eğiliminin nedenlerinden biri de, yapıtın **kurmacaya, yapıntıya** fazlaca yaslanmış olması. Yazar, anlatıyı geliştirirken, zaman zaman da anlatısının günlüğünü tutuyor gibidir. Teyel yerleri, ulamalar getirilmiştir açık açık: Bizi öykünün dışında tutmaya çalışan uyarıcılar. Yine de teyeller geçildiğinde ya da dışanlatıcı geri çekildiğinde kaptırıyorsunuz kendinizi yaşanmışlığa: «Bunlar gerçek. Ben gerçeği anlatıyorum...» diye bağır

bağır bağıran yazarların çokluk başaramadığı. «Her algı bir yanılsama iken, üstüne üstlük uyduruk gizlerle donatılmış, sonu ne olacak, diye bekleten şeyleri sevmem. Sanki, anlatmak denilen de ne? Olup olmuşu yaşam üstüne, yaşamın bir parçası üstüne ya da, yeni bir uydurma. Burada önemli olan, o yeni uydurmaların, gerçek sanılandan daha da gerçek sandırılabilmesi.» (s. 31) Adalet Ağaoğlu bu amacına ulaşıyor yapıtında.

Ne var Yazsonu'nda? Kentsoylu insanın eleştiri ve özeleştirisi denebilir mi? Evet, bir oranda. Sınırlama biraz da şundan: Özeleştiriye varmadan, varamadan tükenmeye yakındır güç. Yorgundur çünkü kentsoylu; sürekli oynamaktan, gizlemek - gizlenmekten bıkkındır. İlişkileri aşınmıştır. Cinselliğin tecimleşmesi, ataerkil ahlâk vb. olumsuzluklar, onu, ya doğal yerde tutuklamış ya da toplum dışı yönsemelere itmiştir. Bütün çağrılar acıyadır o zaman: «Bundan böyle acı, bizim sözcüklerimizin baştacı edilecek..» (s. 220)

Bunca karamsar mı anlatı? Değil. Giderek denebilir ki Adalet Ağaoğlu oldukça iyimser. «Aşk, şiir ve ölüm»; onun gerçeğinin köşe taşları. O zaman, ölüme karşı aşk, ölüme karşı şiir. El değmemiş doğa; onun iyileştirici eli. (Gelişmemişliğin yanında, çarpık gelişmenin uzantıları kirleticiliğini burda da sürdürmekteyken.) «Yazsonuydu. Sandığımdan içgüdüsel bir fırlamaydı. Ölüme, bütünüyle yokolup gitmeye karşı bir savunuydu belki. Nuh' un gemisine bir çağrı...» (s. 138) Böyle veriliyor Akdeniz'de, bir yazsonunda, beş on günlüğüne birlikteliğe atılmanın nedeni.

Mehmet H. Doğan «yaşama gücü, yaşam'a dört elle sarılma gücü», diyor (2) Yazsonu'ndaki iyimserliğe. Doğru. «Bize kalan kısacık zamanın hakkını vermeli...» (s. 196) «İşte zaman ilerliyor. Belli belirsiz bir yitmişlik duyuyorum. Anılar elimden kayıp gidecek, ben kayıp gideceğim, bizden geriye hiç bir şey kalmayacak diye korkuyorum, Memet'e sarılıyorum.» (s. 119) Nevin, Memet'e sarılırken, Adalet Ağaoğlu da yazına, yazmaya sarılıyor: benden bir selâm kalsın dünyada, diyor sanki. Ölümün var yok arası çekiciliğine karşı dirime sarılırken de sık sık «düş»ün önemini vurguluyor: «Düşler kurmayı unutmuş bir insanlığın küçük, görünmez bir hücresiydim. Düşünden boşaltılmış yüreklerin çağırdığı her umut türküsü kırık plâklarda tökezleyerek, cızırtılarla yansıyor.» (s. 139-140) «Kızgın kumlar, kayalar bize sonsuzluğumuzu söyler, kandırır, aldatır, yalan bir yaşam sunar bize, düşlerle örter gerçeğin yüzünü ve ödetir. Düşlerse gereklidir.» (s. 1499)

Adalet Ağaoğlu'nun yazınsal yükseltide bulunduğu yer, onun daha sorumlu, daha titiz, bir anlamda sakıntıyla yazmasını gerektiriyor. Kendisine gösterilen ilgi, sevgi ve güvenin sürmesi, azından boşa gitmemesi için gerekli bu. Türkçe bir anlatıda sınırlı sözcük öbekleri üzerinde de olsa Fransızca ya da bir başka yabancı dilin izdüşümünün bulunması yazarına bir şey kazandırmaz. Şiiri yakalayacağım derken, geçilmiş Servet-i Fünûn düzyazısına ya da Ahmet Haşim şiirine yaklaşmanın sakıncalarını gözden geçirmek gerek. Yazarımız, tümcelerini, dilbilgisi kurallarına uyacağım diye dondurmamakla haklıdır. Düşünce gelişimini gözeten, iç-gözlemi yansıtan; «Kadın, ardından otobüse el salladı.» (s. 38) söyleyişi, K«dın, otobüsün ardından el salladı.» gündelik söyleyişinden daha yerin-

dedir. Bu yolda, «Çeşmeden su, dar bir borunun ucundan incecik akıyordu.» (s. 39) tümcesi de iyi bir örnek.

Yapıtta, kimi karışıklığa yol açabilecek kullanımlar da var. «Her bir yana itilmiş iki koltuk» (s. 54) söyleyişi bunlardan biri. «Her bir», bilindiği gibi «ikiden fazla» durumlar için kullanılır, çünkü bir de «her iki» var. Yanlış kullanım izleniminden sonra tümcenin gerisini okuyor; «Her bir yana itilmiş iki koltuk, hasır bir masa, bir iki sandalye...» şeklinde sayıp dökmenin sürdüğünü, yanlışlık izleniminin yanlışlığını, «yan»ın da döküklük saçık eşyalarla birlikte ikiden fazla olduğunu görüyorsun. «Her bir yanda... iki» tökezletmesiyse orta yerde duruyor. Anlatının iki ayrı yerinde de (s. 188, 240) Bekçi «Kadir'e mutfak kapısının sürgüsünü anmayı» unuttuğundan sözediyor Nevin. Türkçe Sözlük'e bakıyorum; birini ya da bir şeyi anmak var; ama birine bir şeyi anmak yok; ben de böyle biliyordum. Nevin'le birlikte kendisi de iyi bir çevirmen olan yazarımızın demek istediğiyse **«Parler à quelq'un de quelque chose»** olmalı bu da ne yazık ki Fransızca. Bir de, «Ve elbet, benim dinlence için, sizin, -bilmiyorum, belki zorunlu olarak- konakladığınız bu motel.» (s. 255) tümcesinde arasözün yanlış kullanılması sözkonusu. (Dizgi yanlışlığı olasılığını da saklı tutalım.) Bilindiği gibi, arasözden geçince de, yapılarında bir aksama olmaması gerekir arasözlü tümcelerin. Yukarıdaki alıntıdaysa arasöz atılınca, tümce, «Ve elbet, benim dinlence için, sizin, konakladığınız bu motel»e dönüyor. «Zorunlu olarak»ın arasözün dışında olması gerekir.

Bitirirken, Yazsonu'yla Selim İleri'nin Bir Denizin Eteklerinde öyküler toplamı arasında ilginç yakınlıkların bulunduğu söylenmeli. Geçerken söyleniveren bu sözler dilenirse derinleştirilebilir.

Yazsonu -hele Bir Düğün Gecesi'nin yanında-, roman olarak değerlendirilmemek koşuluyla- her şeye karşın ve her şeyden önce zengin bir yazın tadı bırakıyor okuyanda. Bu da, az şey sayılmamalı.

---

(1) Remzi Kitabevi, 1980.

(2) Milliyet Sanat Dergisi, 1 Şubat 1981, s. 47.

ELELE

NURULLAH CAN

Binlercemizin elleriyle buluşup
Gökyüzünde yürekleriyle yandığı
Solmayan gül goncalar memleketi
Senin için çevrenleri yırtmamız
Birdenbire soğumamız senin için
Başucunda servilerin boy attığı
Mezarlardan bir baksak doğrulup
Upuzun elbiseler giymiş kızları
Gülleri yine dererken bulacağız

sanat çevresinden

YALAN HABERE ÖDÜL

Bu yılki Pulitzer Ödülleri sansasyon yaratan sonuçlarıyla bir süre tartışılacağa benziyor.

Pulitzer Gazetecilik ödülünü bu yıl Washington Post gazetesinden bayan gazeteci Janet Cooke kazanmıştı. Janet Cooke, ödül kazanan yazısında Jimmy adlı sekiz yaşındaki bir çocuğun annesinin sevgilisi tarafından damarlarına eroin zerkedildiğine tanık olduğunu belirtiyordu. Yayınlandığı sırada yankılar yaratan bu yazının, Pulitzer Ödülünü almasından sonra, Washington Post gazetesi yetkilileri, böyle bir olayın hiçbir zaman gerçekleşmediğini, haberin yalan olduğunu açıklayarak ödülü iade ettiler. Ödül de bu kez Village Voice gazetesinin muhabiri Teresa Carpenter'e verildi. Yalan haberin sahibi Janet Cooke ise gazeteden ayrılmak zorunda kaldı.

BİR YAZARLIK DRAMI

«Ahmaklar İttifakı» adlı romanıyla bu yılki Pulitzer ödülünü kazanan John Kenedy Toole'in acıklı öyküsünü biliyor musunuz?

John Kenedy Toole, bu kitabını 1958 yılında bitirmiş. Sonra da, birçok yazarın yaptığı gibi yayıncı yayıncı dolaşarak kitabını bastırmaya çalışmış. Ne ki, hiçbir yayıncı, yayınlanacak düzeyde görmemiş Toole'in romanını. Hattâ, Missisipi'de bulunan yayıncı dostu Flonnery O'Connor da onu geri çevirmiş. Bu duruma çok üzülen Toole, görüşmeden sonra (1969) otomobilini bir ırmak kıyısına çekip motorunu çalıştırmış ve uyumaya başlamış... Bu uykudan bir daha uyanmamış genç ve umutsuz yazar.

Toole'in ölümünden sonra, kitabını kendi olanaklarıyla annesi bastırmış. Ve, yazarının ölümünden 12 yıl sonra «Ahmaklar İttifakı» Pulitzer Ödülüne lâyık görülmüş.

Bize kalırsa, 'ahmakların ittifakına' karşı büyük bir başarı bu. Ne yazık ki, genç yazar Toole çoktan yok olmuş. 'İttifak' üyesi yayıncılar (hangi ülkede olurlarsa olsunlar) bundan ders alırlar mı ki?

ATTİLÂ İLHAN

Nisan ayı başlarında Attilâ İlhan İzmir'deydi. Son romanı «Dersaadet'te Sabah Ezanları»nı bitirdikten sonra kendi kendine izin verdiğini söyleyen İlhan, soluğu İzmir'de almıştı.

Attilâ İlhan, bir haftadan fazla bir süre İzmir'de kaldı. Dostlarıyla görüşme, konuşma fırsatı buldu. Bu sohbetlerinde anılarından, gözlemlerinden tarihsel sorunlara dek uzanan İlhan'ın söylediklerinin çoğu uzun süre belleklerde kalacak ve kalması gereken türdendi.

11 Nisan 1981 Cumartesi günü Aydın Kitabevi'nde kitaplarını imzalayan Attilâ İlhan, burada 'kendi rekorunu kırdığını' belirtiyordu.

VERGİLER VE DERGİLER

Papirüs dergisi bundan böyle bir 'seçki' olarak yayınlanacakmış. Bunun nedeniyse, dergilerin de 'ticarî faaliyet' olarak değerlendirilmesi ve yeni yasalara göre dergilerden de diğer ticari işler gibi peşin vergi alınacak olması.

Büyük sermaye sahiplerinin çıkarttığı dergiler dışında kalan sanat ve kültür dergilerinin hangi güçlüklerle yayınlarını sürdürdükleri ortadadır. Birçok dergi yayınını sürdürecek paraya bile sahip değildir. Hatta, dergi çıkaranlar, kendi aralarında derginin yaşaması yolunda maaşlarından, öteki kişisel kazançlarından fedakârlık etmektedirler. Yani, sanat dergileri hiçbir destek görmeden, bu işin gönüllüleri tarafından türlü sıkıntılara katlanılarak çıkarılmaktadır. Birçoğu asla kâr etmediği gibi zarar da etmektedir. Elbette burada, «Kazanmıyorsan niçin yayınlıyorsun dergiyi?» gibi bir soru gelebilir akla. Sanat dünyasına uzak olmaktan kaynaklanır bu soru. Çünkü, gerçekten de sanatçılar garip yaratıklardır. Boğazlarından kesip dergi çıkarırlar. Dergi zarar eder, onu da karşılarlar. Ama bunları karşıdakine nasıl anlatırsınız? Hal böyle olunca da, hiç kazanmadan, hatta zarar ettiği halde vergi vermek durumundadır dergi sahibi. Böylece, kazanç amacı gütmeden kültürümüze ve sanatımıza katkıda bulunduğu için cezalandırılmış olmaktadır.

Devlet desteği zaten çoktan unutulmuş birşeydir. Ama, ne olur, şu konuya ilgi duyup el atan ilgililer çıksa...

BİZE GELEN KİTAPLAR

DÜNYADAN BİR ATLI GEÇTİ/SAHİPSİZLER — Bekir YILDIZ - Öyküler, Yazko Yayınları, İstanbul 1981, 138 sayfa 90 Lira.

GÖLGELERİN ÖTESİ — Çetin ALTAN - anlatı, Yazko Yayınları, İstanbul 1981, 238 sayfa 140 Lira.

HANGİ ATATÜRK — Attilâ İLHAN - anılar, acılar. Bilgi Yayınevi, Ankara 1981, 330 sayfa 200 Lira.

ZÜHRE NİNEM — Kemal BİLBAŞAR - roman, Yazko Yayınları, İstanbul 1981, 196 sayfa 120 Lira.

ATATÜRK VE KURTULUŞ SAVAŞI ŞİİRLERİ — Yaşar AKSOY, şiirler, Kendi yayını, İzmir 1981, 128 sayfa 100 Lira.

DÖRDÜNCÜ CEMRE — Bülent GÜLDAL - şiirler, Kendi yayını, Siirt 1979, 70 sayfa.

KADER KARA GİYDİRDİ — Muharrem ERSAL, şiirler, Kendi yayını, Nazilli 1980, 64 sayfa 50 Lira.

DELİYE HER GÜN BAYRAM — Muzaffer İZGÜ, Mizah Öyküleri, Bilgi Yayınevi, Ankara 1981, 224 sayfa 150 Lira.

HER EVE BİR KARAKOL — Muzaffer İZGÜ, Mizah Öyküleri, Bilgi Yayınevi, Ankara 1981, 192 sayfa 125 Lira.

BİR DELİ AĞAÇ — Pınar KÜR, Öyküler, Yazko Yayını, 200 sayfa 120 Lira.

SORULARLA

Başta Oktay Akbal olmak üzere, dergiler üstüne yazılar yazan Cumhuriyet yazarlarına sormak isteriz:

— Bir dergi olan, ancak vergilendirme nedeniyle kitap halinde çıkacak olan Papirüs dergisi bir daha ne zaman çıkacaktır? Papirüs çıktığı takdirde, kaçar yazı yazacaksınız? Sözü edilir dergi olmak için, yayınlanması gereken aydan altı ay, bir yıl sonra mı çıkarmak gerekir dergiyi? Yılda bir kez yayınlanmak, derginin sözü edilmesi için yeterli nedense, biz de Dönemeç'i öyle mi yayınlayalım?

Ve Cemal Süreyya'ya bir soru: Gecikmeden çıkması asla beklenemeyecek olan derginizin «enflasyon parası»yla aşınan aboneleri daha ne kadar bekleyeceklerdir?

KONUŞMA

Gösteri'nin geçen sayısında Tomris Uyar'ın Turgut Uyar'la yaptığı bir konuşma yer aldı.

Önce şu soru: Bunlar birbirleriyle konuşmaya mı başladılar yine?

Sonra ikinci soru: Yoksa bunlar, aralarında konuştuklarını dergilere mi döküyorlar?

Ne olursa olsun sabırlı insanlarızdır bizler. İçdökmeleri, sayıklamaları bile roman, öykü, metin diye okuyabildiğimize göre; bunlara tahammül etmememiz için hiçbir neden yoktur...

ŞİİRE SAYGI

Aziz Nesin üstadımız, bir yapıtında «şiire olan saygısından ötürü» şiir yazmaktan vazgeçtiğini yazmıştı. Bunca yılın ve onca kitabın ardından yeniden şiire dönmesi, üstelik yazdığı şiirleri önemli dergilerde yayınlaması oldukça düşündürücü.

Öyküden, romandan sonra şiire sıvanan yalnız Aziz Nesin değil ama. Bir de Füruzan var. Öykülerini dizeler haline getirip getirip yayınlıyor. Böylelikle hem öykülerine, hem de şiire kıydığını söylemek fazla haksızlık olmaz sanırız...

Evet, şiir gerçekten saygı ister: Çünkü o, öykünün, romanın ya da öteki türlerin ustalarının, ustalık dönemlerinde bile ulaşamıyacakları bir yerde duran özenli bir **nazenindir** de...

«METİN» YAZMAK

Geçen sayımızda yayınladığımız **günlük** örneğinden sonra, son zamanlarda moda olan ve hiçbir şey anlatmamayı; daha doğrusu birşeyler anlatıyormuş gibi görünüp de zırvalamayı bu dönemin çıkar yolu olarak görenlere, şöyle bir ilişmek amacıyla onların **metin**lerinden yola çıkarak şöyle bir metin yazdık:

«Yüksek sesli ince bir duvar... duvarlar... Sevgi geleneğinin şakülünde asılı kalmış ve birimizin ülkülerinin hepimizi mutsuz kılan bir yanı...

Gül fazlası vahşetimiz; dışsavaşlarımızın toplumsal ganimetleri. (Derin yaralarımızda kalan çukurların kuytularında sakladığımız.)

Ne zamandır gecenin sığınaklarında dostuz seninle? Ve yolumuzda kavga ve sevgi türkülerinin sonu gelmeyen tefrikası...»

Evet, bu «metin»in **tefrikası,** yapısal öğreti yöntemleri çevrildikçe, şiirin simyası öğrenildikçe sürecek...